James Hilton

Adio, domnule Chips!

litera

James Hilton
ADIO, DOMNULE CHIPS!

I

Cînd începi să înaintezi în vîrstă (bineînțeles, fără să fii bolnav), ajungi uneori să te simți toropit de somn şi ți se pare că ceasurile se tîrăsc încete, întocmai ca o turmă moleşită de căldură, cînd trece în lungul unei lunci.

Tot aşa se întîmpla şi cu Chips, cînd trimestrul de toamnă se apropia de sfîrşit şi zilele deveneau destul de scurte pentru a putea aprinde gazul înainte de a se face apelul. Ca orice comandant de vas, care toată viața a vînturat mările, Chips măsura şi astăzi timpul după semnele din trecut; îi venea de altfel foarte uşor, căci locuia la doamna Wickett, exact peste drum de şcoală. Apartamentul din casa ei îl ținea de mai bine de zece ani, din ziua cînd în cele din urmă se hotărîse să renunțe la catedră; ori atît el însuşi cît şi proprietăreasa sa se orientau mai mult după ora din Brookfield, decît după meridianul din Greenwich.

— Doamnă Wickett, striga Chips pe neaşteptate şi cu glasul ascuțit care mai păstra încă o bună parte din vioiciunea de altădată; te rog, dacă vrei, adu-mi ceaiul înainte de a începe pregătirea lecțiilor.

Cînd începi să înaintezi în vîrstă, îți face plăcere să te aşezi în apropierea focului, să bei o ceaşcă de ceai şi să asculți clopoțelul şcolii sunînd ora de masă, apelul, prepararea lecțiilor şi stingerea. După ultimul semnal de clopoțel, Chips întorcea întotdeauna pendula din perete, aşeza obrocul de metal în fața focului, stingea robinetul de gaz şi lua un roman de aventuri din bibliotecă, pentru a citi, după ce se va întinde în pat. Numai rareori i se întîmpla să citească mai mult de o pagină, înainte de a fi cuprins de un somn repede şi liniştit, care pentru el era mai curînd un fel de percepțiune intensificată în mod mistic, decît o trecere conştientă în altă lume.

Înaintase în vîrstă (fireşte, fără să fi fost bolnav) şi, cum de fapt spunea şi doctorul Merivale, el nu suferea de nimica.

- Dragă prietene, eşti mai sănătos decît mine, spunea doctorul sorbindu-şi paharul de sherry, cînd venea tot din două în două săptămîni la el, ca să-l vadă. Ai trecut demult vîrsta cînd oamenii contractează bolile acelea îngrozitoare; dumneata faci parte dintre cei puțini cărora le este dat să moară de moarte firească. Bineînțeles, dacă în general se va întîmpla să mori vreodată. Eşti un tip extraordinar, aşa că nimeni n-ar putea afirma cu certitudine dacă vei muri sau nu.

Dar cînd se întîmpla ca Chips să răcească sau vînturile din răsărit începeau să sufle în largul landurilor, Merivale chema uneori pe doamna Wickett pînă în vestibul şi-i spunea cu glasul în şoaptă:

— Ai grijă de el, înțelegi! Are pieptul slăbit...

şi asta îi slăbeşte inima. În realitate nu suferă de nimica, e sănătos tun ... doar cel mult *Anno Domini;* dar cînd stai să te gîndeşti bine, dintre toate bolile, aceasta este cea mai îngrozitoare...

Anno Domini... da, pe Jupiter! Se născuse în anul 1848 şi-l duseseră la Expoziție1pe vremea cînd nici nu se putea ține tocmai bine în picioare... Iată un amănunt cu care nu se poate mîndri multă lume! Dar afară de asta Chips era în stare să-şi aducă aminte de Brookfield de pe vremea lui Wetherby. Un adevărat fenomen! Pe vremea aceea Wetherby însuşi era om în vîrstă — 1870 — lui îi venea uşor să-şi aducă aminte de această dată, din pricina războiului franco-prusian. Chips sosise la Brookfield după ce făcuse un an la Melbury, unde nu-i plăcuse, deoarece acolo fusese ,,scuturat“ în mai multe rînduri. Dar şcoala din Brookfield o îndrăgise aproape de la prima vedere. Îşi mai aduce aminte şi acum de ziua cînd a vorbit pentru prima dată cu directorul... o zi însorită de iulie, plină de miresmele florilor şi de pocnetul maielor de pe terenul de cricket. Brookfield juca împotriva şcolii din Barnhurst şi unul din echipa acesteia, un băiat mic de statură şi spătos, reuşise să facă o strălucită serie de o sută. I se părea straniu că putea să-şi mai aducă atît de limpede aminte de acest amănunt. Wetherby se dovedise a fi un bărbat extrem de binevoitor şi de politicos; probabil tocmai în vremea aceea trebuie să fi fost bolnav, bietul de el, căci murise în timpul vacanței de vară, înainte ca Chips să-şi înceapă activitatea primului trimestru.

În orice caz ei doi se cunoscuseră şi vorbiseră împreună. De multe ori, aşezat în apropierea focului, în casa doamnei Wickett, Chips se gîndea: „Probabil sînt singurul om în toată lumea aceasta, care-şi mai aduce aminte atît de limpede de bătrînul Wetherby...“ Limpede, da... căci îşi evoca de multe ori în minte ziua aceea de vară, cu razele ei de soare care tremurau prin praful adunat în cabinetul lui Wetherby.

— Dumneata eşti tînăr, domnule Chipping, şi Brookfield este o instituție veche. Devotează-te şcolii din Brookfield cu tot entuziasmul şi Brookfield îți va oferi ceva în schimb. Dar bagă de seamă: nu permite nimănui să-ți facă farse. După cîte ştiu eu... hîm... la Melbury dumneata nu ai prea excelat în domeniul păstrării disciplinei.

— Ca să fiu sincer, domnule director, n-am prea excelat.

— Nu face nimic, dumneata eşti în floarea tinereții şi disciplina în mare măsură este o chestiune de experiență. Aici ți se vor oferi noi posibilități. Fii ferm, chiar de la început, căci aceasta este toată taina succesului în fața elevilor.

---

1 Expoziția Universală din 1851.

Probabil a avut dreptate. Îşi mai aduce aminte şi astăzi de înspăimîntătoarea încercare din ziua aceea, cînd intrase pentru prima dată în clasă, ca să-şi facă lecţiile; o după-amiază de septembrie, de acum o jumătate veac; sala cea mare era plină de barbari îndrăzneţi, gata să se repeadă asupra lui, ca asupra unei prăzi la care aveau dreptul. Toată tinereţea lui, cu obrazul rumen, cu gulerul foarte înalt şi barbete (o modă ciudată a bărbaţilor din epoca aceea) era la discreţia acestor cinci sute de şţrengari fără ruşine, pentru care ironiile la adresa noilor profesori erau un fel de artă, un sport pasionant şi un fel de tradiţie. Luaţi în parte, erau tineri foarte cumsecade, dar cînd erau în grupuri, deveneau fără milă şi fără cruţare. Îşi aducea aminte de liniştea imediată ce se făcuse, după ce se aşezase la catedră; de felul în care se încruntase, pentru a-şi ascunde nervozitatea; de tic-tacul pendulei de pe peretele din dosul său şi de mirosul de cerneală şi vopsea; de razele însîngerate ale soarelui care băteau oblic prin tăbliile burate ale ferestrelor.Cineva trînti capacul unui pupitru... repede, ca să nu-l bage de seamă; va trebui să-i ia pe nerăsuflate, ca să le dovedească imediat că de el nu-şi vor putea bate joc.

— Tu, cel de colo, din banca a cincea — tu, cel cu părul roşu — cum te cheamă?

— Colley, domnule profesor.

— Foarte bine, Colley, îmi vei copia în caiet o sută de rînduri.

După incidentul acesta nu s-a mai întîmplat nici un caz de dezordine. Reuşise să cîştige prima victorie.

Cu ani de zile mai tîrziu, după ce ajunsese *alderman* al oraşului Londra, cînd primise titlul de baron şi avea o mulţime de demnităţi, Colley îl trimise şi pe fiul său (care era tot cu părul roşu) la Brookfield, aşa că Chips avu ocazia să-i spună:

— Colley, tatăl tău a fost primul băiat pe care am fost obligat să-l pedepsesc, chiar din prima zi cînd am venit aici, acum douăzeci şi cinci de ani: şi-a meritat pedeapsa şi astăzi o meriţi şi tu.

Cît de mulţumiţi rîseseră toţi băieţii din clasă şi cît de mulţumit rîsese şi Sir Richard, cînd în scrisoarea din duminica viitoare fiul său îi povesti ce s-a întîrnplat la şcoală.

Şi la ani de zile după aceea, trecuseră foarte mulţi ani de la această întîmplare, se desfăşură o scenă şi mai reuşită: venise un alt Colley — fiul lui Colley care fusese fiul primului Colley. Şi Chips avu ocazia să-i spună, subliniindu-şi observaţiile cu cîte un *hîm* care în timpul din urmă devenise pentru el un fel de obişnuinţă:

— Colley, dumneata — hîm — eşti un splendid exemplu al tradiţiilor moştenite — hîm — îmi aduc aminte de bunicul dumitale — hîm — că niciodată n-a putut să-i intre în cap ablativul absolut. Bunicul dumitale era puţin — hîm — mărginit. Tot aşa şi tatăl dumitale — hîm — îmi aduc aminte de el... sta la pupitrul cel mai din fund, de lîngă perete... dar nici el n-a fost

cu nimic mai bun. Nu ştiu ce mă face să cred, dragă Colley — hîm —, că dumneata trebuie să fii cel mai prost din seria aceasta de omonimii.

Toată clasa se cutremurase de hohotele de rîs ale elevilor.

Ce glumă reuşită, să îmbătrîneşti în felul acesta... dar în acelaşi timp dintr-un anumit punct de vedere, o glumă destul de tristă. Şi stînd aşa în apropierea focului şi ascultînd şuierul vîntului de toamnă pe sub ferestrele care tremurau în cercevele, de multe ori valurile de veselie şi de tristeţe, ce se abăteau asupra lui, îl făceau să rîdă cu hohote sau îl emoţionau pînă la lacrimi, aşa că doamna Wickett, cînd intra cu serviciul de ceai, nu ştia dacă a plîns sau a rîs. Dar nici Chips însuşi nu ştia tocmai limpede.

II

De cealaltă parte a drumului, ascunsă de şirul ulmilor uriaşi, era clădirea şcolii din Brookfield, învelită în mantaua însîngerată a vrejurilor de viţă, pişcate de bruma toamnei. Un grup de clădiri din secolul al XVIII-lea în mijlocul unui teren dreptunghiular, iar dincolo de acestea, hectare întregi de terenuri pentru sport; venea apoi micul orăşel învecinat şi, departe, cîmpurile nemărginite, cu mlaştini şi turbă. Cum spusese Wetherby, Brookfield era o veche instituţie, fondată în timpul domniei reginei Elizabeta şi, în alte împrejurări, cu ceva mai mult noroc, ar fi putut deveni tot atît de celebră ca şi Harrow. Dar n-a avut acelaşi noroc; şcoala şi-a avut vicisitudinile ei, momente de înflorire şi decădere, devenind aproape inexistentă în anumite epoci, ca apoi să ajungă din nou aproape ilustră. În timpul unei astfel de epoci prospere, sub domnia regelui George întîiul, clădirea principală a fost refăcută şi la aceasta s-au adăugat numeroase clădiri laterale importante. Ceva mai tîrziu, în timpul războaielor napoleoniene, cam pe la mijlocul epocii victoriene, prestigiul şcolii decăzu din nou, atît ca număr al elevilor, cît şi ca reputaţie.

Odată cu sosirea lui Wetherby, care s-a întîmplat în anul 1840, şcoala aceasta a început să devină în oarecare măsură din nou prosperă, dar de atunci încoace n-a mai reuşit să se ridice niciodată la gradul de instituţie de prim rang. Cu toate acestea era o şcoală bună, de mîna a doua. Era susţinută de cîteva familii fruntaşe şi de pe băncile ei au ieşit numeroşi oameni care au jucat un rol în istoria ţării: preşedinţi de tribunal, membri ai Parlamentului, administratori în colonii, cîţiva pairi şi episcopi. Totuşi majoritatea elevilor deveneau negustori, industriaşi sau liber-profesionişti, la care se adăuga un număr destul de mare de nobili rurali şi de preoţi.

Era un fel de şcoală, al cărei nume dacă-l pomeneai în faţa oamenilor cu slăbiciuni de snobism, se întîmpla de multe ori să-ţi spună, că li se pare c-au mai auzit vorbindu-se despre ea.

Dar dacă Brookfield n-ar fi fost o astfel de şcoală, probabil Chips nu

ar fi fost primit, deoarece, nici din punct de vedere social şi nici din punct de vedere academic, Chips nu era decît cel mult respectabil, nefiind cu nimic mai capabil decît Brookfield însuşi.

La început a trebuit să mai treacă puţin timp, pentru ca să-şi poată da seama de acest amănunt. Nu pentru că ar fi fost din fire lăudăros şi nici închipuit, dar la vîrsta de douăzeci de ani era şi el tot atît de ambiţios, ca orice alt tînăr de seama lui. Visul său fusese să devină director de şcoală sau cel puţin profesorul principal la o şcoală de primul rang, dar abia mai tîrzîu, după numeroase încercări repetate şi tot atîtea înfrîngeri, reuşi să înţeleagă că titlurile sale nu sînt deajuns pentru a justifica astfel de ambiţii. De pildă titlul său universitar nu era dintre cele mai strălucite, iar capacitatea lui de a păstra disciplina între elevi, deşi era suficientă şi promitea să devină din ce în ce mai bună, nu era totuşi ceva pe care te-ai fi putut întemeia în orice împrejurare.

N-avea nici bani şi nici importante relaţii familiale, care ar fi putut să-i fie de folos în cariera sa.

Prin anul 1880, după ce petrecuse zece ani încheiaţi la şcoala din Brookfield, începu să-şi dea seama, că ar fi zadarnică orice încercare de a-şi îmbunătăţi soarta, cerîndu-şi transferarea în altă parte; dar tot cam în această perioadă în mintea lui îşi făcu loc gîndul, că posibilitatea de a-şi păstra slujba, pe care o are, ar fi foarte mulţumitoare. La vîrsta de patruzeci de ani reuşise să prindă rădăcini, se statornicise acolo unde se găsea şi era pe deplin mulţumit. Cînd împlini cincizeci, era decanul corpului profesoral. La şaizeci de ani, şcoala fiind sub conducerea unui director nou şi tînăr, el *era* însuşi Brookfield; invitatul de onoare la întîlnirile foştilor elevi ai şcolii, cel care avea ultimul cuvînt în toate chestiunile care priveau istoria şi tradiţiile şcolii din Brookfield. Şi, în ziua cînd împlini şaizeci şi cinci de ani, se retrase din slujbă şi administraţia şcolii îi ofer un cec, iar colegii îi dăruiră o pendulă şi un birou, şi se mută pe cealaltă parte a drumului, în casa doamnei Wickett. Făcuse o carieră onorabilă care se terminase cu bine; de trei ori *ura,* pentru bătrînul Chips, strigau toţi cei care luaseră parte la masa de sfîrşit de an.

Fireşte, de trei ori *ura!* Nici nu s-ar fi putut altfel, dar trebuia să mai urmeze ceva, un epilog nebănuit, un fel de bisare, care se desfăşură în faţa unui auditoriu tragic.

III

Odaia pe care i-o închiriase doamna Wickett, era mică, dar confortabilă şi plină de lumină, de soare. Casa însăşi era urîtă ca înfăţişare şi pretenţioasă. Faptul acesta însă n-avea nici o importanţă, lui îi plăcea şi acesta era singurul amănunt care interesa, îi plăcea ca în zilele cînd

temperatura era destul de blîndă, să treacă drumul şi să cutreiere terenurile de sport şi să urmărească jocurile elevilor. Era mulțumit să le poată surîde şi să schimbe cîteva cuvinte cu ei, cînd îi vedea că-şi scot cascheta în fața lui. Plăcerea lui cea mai de seamă era să cunoască pe toți noii veniți şi să-i poftească la el la ceai, în timpul primului trimestru.

Comanda de fiecare dată un cozonac cu nuci şi cremă de căpşuni, de la cofetăria lui Redway din oraş, iar în timpul trimestrului de iarnă avea şi *crunipets*[2] — un maldăr întreg, pe o farfurie din apropierea căminului, copți îmbelşugat în unt, aşa că cei mai de jos nu se mai vedeau din untul topit.

Invitații săi îl urmăreau întotdeauna înveseliți, cum îşi pregăteşte singur ceaiul — scoțînd cu multă grijă cu linguriţa frunzulițele de diferite calități, din diferite cutii. Pe elevii aceştia noi îi întreba, din ce parte au venit şi dacă mai au şi alte rude la Brookfield. Avea grijă ca farfuriile din fața lor să nu rămînă niciodată goale şi, exact la orele cinci, după ce trecuse un ceas de la deschiderea şedinței lor, se uita la pendula din perete şi le spunea:

— Ei bine — hîm — mi-a făcut foarte multă plăcere — hîm — că v-am putut primi astăzi în casa mea — hîm — dar îmi pare rău că nu mai puteți întîrzia ...

Şi în pragul uşii le strîngea mîna zîmbind şi-i lăsa să treacă drumul într-un suflet pînă la şcoală, unde începeau să vorbească despre el: „Ce om cumsecade, bătrînul Chips. În orice caz îți oferă un ceai admirabil şi *ştii* dinainte clipa cînd ar prefera să te vadă plecat...“

La rîndul său, Chips vorbea şi el despre ei cu doamna Wickett, cînd venea să adune ceştile de ceai şi ce mai rămînea pe masă:

— Am petrecut — hîm — un ceas foarte plăcut, doamnă Wickett. Tînărul Branksome îmi spune — hîm — că unchiul său este maiorul Collingwood, acelaşi Collingwood pe care l-am avut aici — hîm — mi se pare ... în nouă sute doi. Doamne Sfinte, îmi aduc foarte bine aminte de tînărul Collingwood. Într-un rînd i-am tras o bătaie zdravănă, din cauză că se urcase pe acoperişul sălii de gimnastică ... pentru a lua o minge care se oprise în jgheabul streaşinii. Putea — hîm — prostul — să-şi rupă gîtul. Îți mai aduci aminte de el, doamnă Wickett? Cred că asta s-a întîrnplat după sosirea dumitale la această şcoală.

Înainte de a aduna ceva economii, doamna Wickett fusese în slujba şcolii, unde avea însărcinarea să poarte grija rufăriei.

— Da, l-am cunoscut, domnule. Față de mine s-a purtat întotdeauna cam cu prea multă îndrăzneală, dar cu toate acestea n-am avut împreună nici un schimb de vorbe grele. Doar că era cam îndrăzneț, dar încolo n-aş putea spune despre el c-a fost băiat rău. Copiii de felul lui nu sînt niciodată răi. Nu cumva, domnule, este acelaşi care a obținut medalia de război?

---

2 papanaşi.

— Da, medalia D.O.S.[3]

— Mai aveți nevoie de ceva, domnule?

— Deocamdată n-am — hîm — pînă la ceasul cînd va începe slujba de vecernie. A fost ucis — în Egipt... mi se pare... Da, după terminarea slujbei — hîm — vei putea să-mi aduci de cină.

— Foarte bine, domnule.

Viața pe care o ducea în casa doamnei Wickett era o existență plăcută şi liniştită. Nu avea nici un fel de griji; pensia îi era deajuns şi afară de asta mai avea şi ceva bani puşi de o parte. Putea să-şi permită tot ce dorea.

Camera lui era simplu mobilată şi cu gustul specific pentru un profesor. Avea cîteva rafturi de cărți şi cîteva trofee sportive; consola căminului era plină de cărți poştale ilustrate şi de fotografii, cu dedicații de la elevi şi oameni intrați în viață; avea un vechi şi uzat covor persan şi fotolii mari şi confortabile; pe perete atîrnau gravuri care reprezentau Acropole şi Forul. Aproape toate aceste lucruri le adusese din vechea lui cameră de profesor burlac, pe care o avusese în localul şcoli. Volumele, în majoritatea lor, erau operele autorilor clasici, căci el predase studiul limbilor clasice; dar avea şi o colecție de cărți de istorie şi de literatură. Pe raftul cel mai de jos mai avea şi un măldar de romane de aventuri şi polițiste, în ediții populare. Lui Chips îi plăceau cărțile acestea. Uneori lua cîte un volum de al lui Virgil sau al lui Xenofon, citea cîteva minute, ca apoi să revină numaidecît la doctorul Thorndyke sau la Comisarul French[4].

Cu toate că petrecuse ani îndelungați la catedră, nu era totuşi un cunoscător profund al clasicismului; pentru el limbile latină şi greacă erau mai curînd limbi moarte, decît mijloace de comunicare între popoare care au putut să existe vreodată, dar din care totuşi orice englez cult este obligat să cunoască anumite citate. Îi plăceau articolele de fond publicate de ziarul *Times* în care se făcea aluzie la texte pe care le cunoştea şi el; a face parte dintre cei puțini şi aleşi — al căror număr mergea descrescînd — care înțelegeau aceste aluzii, reprezenta pentru el un fel de secret care egala secretele masoneriei; după părerea lui acesta este principalul avantaj ce ți-l poate oferi educația clasică.

Acesta era felul de viață pe care-l ducea în casa doamnei Wickett, cu plăcerea calmă ce i-o puteau oferi lectura şi conversațiile pline de amintiri, un moşneag cu părul alb, puțin rărit pe creştet, dar încă destul de vioi pentru vîrsta lui, care-şi bea ceaiul, primea vizitatori şi se ocupa de corectura viitoarei ediții a Anuarului Şcolii din Brookfield, care trimitea din cînd în cînd cîte o scrisoare — cu scrisul asemenea unor picioruşe de muscă — dar cu toate acestea destul de citeț. În casa lui primea la ceai pe noii profesori, dar şi pe noii elevi. La începutul trimestrului de toamnă veniseră

---

3 Decorație pentru Serviciul credincios.

4 Erou de romane polițiste.

doi profesori noi, şi plecînd de la el, după vizita pe care i-o făcuseră, unul dintre aceştia declară:

— Ce zici, moşneagul acesta este o personalitate ciudată, nu-i aşa? Ai băgat de seamă cu cîtă meticulozitate amesteca ceaiul — prototipul omului burlac, dacă de fapt acest specimen ar exista şi în realitate.

Dar, amănunt straniu: afirmația aceasta era pe de-a-ntregul inexactă. Chips nu era cîtuşi de puțin burlac. Se căsătorise şi el, dar asta se întîmplase atît de demult, încît între membrii corpului profesoral din Brookfield nu mai exista nimeni care să-şi fi adus aminte de soția lui.

IV

Copleşit de căldura focului din vatră şi de aroma plăcută a ceaiului, stolurile amintirilor nenumărate din alte vremuri începeau să învie din trecut şi să se repeadă de-a valma spre ei. Era primăvară... primăvara anului 1896. Împlinise patruzeci şi opt de ani, o vîrstă la care începi să te gîndeşti că niciodată nu-ți vei mai schimba obiceiurile. Fusese de curînd numit profesor supraveghetor; cu ajutorul slujbei acesteia şi a lecțiilor lui de limbi clasice, îşi organizase un colțişor de existență plăcută şi plină de activitate.

În timpul vacanței de vară, plecă împreună cu colegul său Rowden în regiunea lacurilor. Timp de o săptămînă se plimbaseră pe jos în toate părțile şi făcură ascensiuni, pînă în ziua cînd Rowden trebui să plece, din cauza unor obligațiuni familiale. Chips rămase singur, ca să-şi petreacă vacanța într-o fermă de țară, unde era în pensiune. Într-una din zile, urcîndu-se pe *Great Gabie,* văzu o fată care făcea semne disperate de pe un colț de stîncă ce i se părea primejdios. Închipuindu-şi despre ea că trebuie să fie expusă la vreo primejdie, se grăbi să meargă în ajutorul ei, dar urcînd la deal, lunecă pe coasta muntelui şi-şi scrînti un picior din gleznă. Constată după aceea că fata nu fusese expusă nici unei primejdii şi că făcuse semne unei prietene care se găsea ceva mai jos pe coasta muntelui, într-un loc unde: el nu o putea vedea; mai constată că era o foarte bună alpinistă, chiar mai bună decît el însuşi, deşi era obişnuit cu potecile de munte. Astfel Chips trebui să se împace cu rolul de salvat, în loc de salvator, cleşi nu se simțise ispitit din cale-afară de nici unul dintre aceste roluri.

De fapt, dacă s-ar fi întîrnplat să-l întrebi anume, ți-ar fi răspuns că pe el nu-l interesează femeile; nu se simțea niciodată sigur de sine şi nici în largul lui, cînd sta de vorbă cu ele; şi ființa aceea monstruoasă căreia îi ziceau *Femeia Modernă* şi despre care începuse să se vorbească prin anii nouăzeci, îl umplea de-a dreptul de groază. El era un om liniştit şi plin de respect față de tradiții, iar lumea aşa cum şi-o închipuia el din adăpostul fericit ce i-l oferea şcoala din Brookfield, i se părea plină de inovații de prost

gust. În lumea aceasta îşi mai făcuse loc şi un individ cu numele Bernard Shaw care vîntura cele mai stranii şi mai îndrăznețe idei; mai apăruse şi Ibsen cu tulburătoarele lui piese de teatru; veni apoi nebunia colectivă a bicicletei care făcea ravagii atît între bărbați cît şi între femei. Chips nu era de acord cu nici una dintre aceste inovații moderne şi nici cu libertățile ce şi le permitea noua generație. În mod neclar era convins, deşi nu-şi formulase niciodată această convingere în cuvinte, că femeile distinse sînt ființe slabe, timide şi delicate şi că bărbații distinşi trebuie să le trateze cu politețe şi cu o uşoară superioritate cavalerească. Prin urmare nu se aşteptase ca tocmai pe *Great Gabie* să întîlnească o femeie, dar, de vreme ce întîlnise una, care părea că ar avea nevoie de ajutorul său masculin, situația părea cu atît mai îngrozitoare, rolurile fiind acum inversate şi fiind obligată să-l ajute ea pe el. Căci de fapt îl ajutaseră atît ea, cît şi prietena ei. Aproape nu mai era în stare să umble şi fu o sarcină destul de grea pentru ele, să-l coboare în lungul potecii de pe marginea prăpastiei, pînă la Washdale.

O chema Katherine Bridges; avea douăzeci şi cinci de ani — prin urmare era destul de tînără, pentru a putea să fie fiica lui Chips. Avea ochi albaştri strălucitori, obrajii arşi de soare şi părul blond deschis îi cădea în inele. Stătea şi ea la o fermă, unde venise să-şi petreacă vacanța împreună cu o prietenă, şi considerîndu-se responsabilă de accidentul lui Chips, venea în fiecare zi cu bicicleta pe marginea lacului, pînă la casa în care zăcea bărbatul acesta liniştit, de vîrstă mijlocie şi cu înfățişare gravă.

Aşa şi-l închipuise ea la început. Cît despre el, văzînd-o că umblă cu bicicleta şi că nu se sfieşte să viziteze singură pe un bărbat care zace în odaia unei case de țară, se întreba în mod nu tocmai limpede, unde va ajunge lumea cu astfel de purtări. Fiind imobilizat din cauza piciorului scrîntit, era cu totul la discreția ei şi avu foarte curînd ocazia să-şi dea seama cîtă nevoie avea de prezența acestei fete.

De profesie era guvernantă, deocamdată fără slujbă, dar avea ceva economii; citea şi admira pe Ibsen; era de părere că fetele ar trebui admise în Universitate; afară de asta era convinsă că femeilor trebuie să li se acorde drept de vot. În domeniul politic avea idei radicale şi se entuziasma de ideile unor oameni ca Bernard Shaw şi William Morris. Toate ideile şi convingerile acestea le împărtăşi lui Chips, în timpul după-amiezelor acelora de vară pe care le petrecură împreună la Washdale Head, iar el, neavînd capacitatea ripostei spontane, la început îşi zise că nu merită osteneala să o contrazică.

Prietena cu care-şi făcea vacanța se întoarse acasă, dar ea mai rămase. „Ce-ai putea face cu o femeie de felul acesteia", se întreba Chips. Din cînd în cînd apuca, şchiopătînd şi sprijinit în două cîrje, în lungul cărării care-l ducea pînă la bisericuța din sat. Lipită de peretele bisericii era o bancă de piatră, unde te puteai odihni, în față cu soarele şi măreția verdearămie de pe *Gabie,* ascultînd vorbăria — Sfinte Atotputernice, aici nu mai avea încotro şi trebui să recunoască şi Chips că aşa este — unei fete foarte

frumoase.

Pînă acum nu cunoscuse încă pe nimeni care s-ar fi putut asemăna cu ea. Îşi închipuise întotdeauna că noul tip al aşa-zisei „femei moderne” i se va părea respingător; dar iată că monstrul acesta era acum aici lîngă el şi-l determina pur şi simplu să aştepte cu nerăbdare să-i vadă bicicleta apărînd în lungul drumului de pe marginea lacului. Dar nici ea nu întîlnise pînă acum niciodată un bărbat ca *el.* Îşi închipuise mereu, că bărbaţii de vîrstă mijlocie care citesc ziarul *Times* şi condamnă tot ce este modern, trebuie să fie nişte ursuzi nesuferiţi; dar iată că omul acesta i-a ieşit în cale şi începe s-o intereseze şi să-i reţină atenţia mai mult decît tinerii de seama ei. La început îi fusese simpatic, deoarece vedea că e foarte greu să te apropii de sufletul lui, pentru că era blînd şi bun, pentru că ideile lui datau de pe vremea — pe de-a-ntregul imposibilă — reprezentată de anii „şaptezeci“, „optzeci“ sau chiar mult mai de demult, dar cu toate acestea erau profund sincere; şi pentru că... pentru că avea ochi căprui şi părea fermecător, cînd încerca să zîmbească.

— Evident, îţi voi zice şi eu Chips, îi spusese ea în ziua cînd aflase că aceasta este porecla lui la şcoală.

Nu trecu mai mult de o săptămînă şi erau îndrăgostiţi pînă peste cap unul de altul; înainte ca Chips să fi fost în stare să umble fără baston se considerau logodiţi şi... se căsătoriră la Londra, cu o săptămînă înainte de începerea trimestrului de toamnă.

V

Cînd Chips, după ce visa ceasuri întregi în odăiţa din casa doamnei Wickett, îşi aducea aminte de această epocă, pleca ochii şi-şi examina picioarele, întrebîndu-se, care dintre ele i-a făcut acest serviciu atît de mare.

Întîmplarea aceasta banală, care fusese punctul de plecare pentru atîtea evenimente importante, era singura chestiune de ale cărei amănunte nu era în stare să-şi mai aducă aminte. Dar i se părea că vede şi acuma piscurile măreţe ale muntelui *Gabie* (din ziua aceea nu mai vizitase niciodată regiunea lacurilor) şi prăpăstiile cenuşii din Washwater de sub Serees; i se părea că simte în nări mirosul reavăn al aerului spălat de ploile torenţiale şi că urcă din nou poteca ce şerpuieşte ca o panglică pe coastele trecătoarei Sty Head. Amintirea acestor zile de fericire încîntătoare îi stăruia atît de limpede în amintire, cu plimbările ce le făceau pe înserat, pe marginea lacului, cu glasul limpede al Katherinei şi gîlgîitul rîsului ei mulţumit. Ea fusese întotdeauna o fiinţă extrem de fericită. Erau amîndoi atît de extaziaţi de planurile lor de viitor, dar cînd vorbeau despre planurile lor, el părea întotdeauna grav şi puţin înspăimîntat. Fireşte, nimic nu se împotrivea instalării ei la Brookfield, căci mai erau şi alţi profesori interni

care erau căsătoriți, iar ea îi spusese că-i plac copiii şi că i-ar face plăcere să trăiască printre ei.

— O, Chips, sînt atît de fericită, că eşti aşa cum eşti. Mă temusem grozav, să nu fii avocat sau agent de schimb sau dentist sau un mare negustor de bumbac din Manchester. Vreau să spun că spaima aceasta m-a încercat în ziua cînd te-am cunoscut. Cariera de profesor este cu totul altceva, mult mai important, nu eşti de aceeaşi părere? Închipuie-ți, să îndrepți paşii celor mici care vor creşte şi vor însemna ceva în lume...

Chips îi spunea, că el nu s-a gîndit pînă acuma la cariera sa din acest punct de vedere sau, în orice caz, nu s-a gîndit de prea multe ori. Îşi dădea toată silința, ca să-şi facă datoria în mod cît mai desăvîrşit; atît este tot ce se poate cere cuiva, indiferent de slujba pe care ar avea-o.

—- Da, Chips, sigur că da. Eu te iubesc tocmai pentru că tu faci afirmații atît de simple şi de fireşti, ca aceasta de acuma.

Pe urmă, într-o dimineață — o altă amintire tot atît de limpede ca şi o piatră prețioasă — fusese apucat de un irezistibil îndemn de a se înjosi, nu numai pe el, ci şi tot ce făcea. Începu să-i vorbească despre titlurile lui universitare mediocre, despre nemulțumirile ce le avea din cînd în cînd, din cauza disciplinei, despre certitudinea că nu va reuşi niciodată să fie avansat şi despre lipsa lui totală de orice calitate ce i-ar da dreptul să se căsătorească cu o fată tînără şi plină de visuri. Dar drept concluzie, după ce terminase, fata a început să rîdă de ceea ce-i spusese el.

Părinții ei nu mai trăiau şi înainte de căsătorie se instală în casa unei mătuşi a ei care locuia la Ealing. În seara din ajunul căsătoriei lor, cînd Chips plecă, pentru a se întoarce la hotel, Katherine îi spuse cu prefăcută gravitate:

— Acesta este un eveniment unic, înțelegi — această ultimă despărțire a noastră. Mă simt aproape ca un elev, care intră pentru prima dată în clasa ta. Nu înspăimîntată, te rog să mă crezi... dar astăzi îmi simt toată ființa îmbibată de un profund respect. Ce zici, să-ți spun, „domnule" — sau ar fi mai bine „domnule Chips?" Cred că domnule Chips... În cazul acesta, la revedere — la revedere, domnule Chips...

(Un hansom[5] se aude venind în trap uşor în lungul străzii; flacăra verde de lumină a becurilor de gaz tremură în ochiurile de apă de pe trotuarul umed; vînzătorii de ziare aleargă strigînd ceva în legătură cu Africa; Sherlock Holmes în Baker Street).

— La revedere, domnule Chips!

VI

Veni după aceea o epocă atît de fericită, încît lui Chips — cînd multă

5 Cupeu, cu un singur cal între hulube.

vreme mai tîrzîu îşi aducea aminte — nu-i venea să creadă, că o astfel de fericire ar fi putut să existe înainte sau după aceea, deoarece căsătoria sa fusese un succes triumfal. Katherine cuceri şcoala din Brookfield, cum îl cucerise şi pe Chips; era extrem de simpatizată, atît de elevi, cît şi de profesori. Pînă şi soţiile profesorilor — care la început păreau că nu pot să reziste ispitei de a fi geloase, faţă de o femeie atît de tînără şi de încîntătoare — nu fură în stare să se împotrivească vreme prea îndelungată farmecelor ei.

Dar partea cea mai importantă era schimbarea provocată de această căsătorie în temperamentul lui Chips. Înainte de căsătorie fusese un om rece şi indiferent, în general simpatizat şi binevăzut de cei de la Brookfield, dar în nici un caz o personalitate care să se bucure de popularitate deosebită şi nici să trezească simpatii adînci în calea lui.

Trecuse mai bine de un sfert de veac, de cînd era la Brookfield, prin urmare o vreme tocmai de ajuns pentru a-şi face reputaţia de om cumsecade şi muncitor, dar în acelaşi timp era prea de mult la această şcoală, pentru ca cineva să-şi mai poată închipui despre el, că va deveni ceva mai mult decît ceea ce era acum. În realitate începuse să se împace cu viaţa calmă de pedagog care este de fapt prăpastia cea mai întunecoasă şi cea mai tragică a carierei de profesor; făcînd ani de-a rîndul şi fără întrerupere aceleaşi lecţii, profesiunea de profesor deveni pentru el un fel de obicei, în care se împleteau celelalte îndeletniciri ale vieţii sale, cu un calm pe de-a-ntregul înşelător. Muncea din greu şi era conştiincios — era un fel de mecanism care făcea servicii, funcţiona mulţumitor, inspira încredere, cu un cuvînt un fel de mecanism care-ţi da de toate, în afară de inspiraţie.

Pe urmă în viaţa lui apăru această minunată femeie, la prezenţa căreia nu se aşteptase nimeni şi cu atît mai puţin Chips însuşi. Reuşi să facă din el un om nou din toate punctele de vedere, deşi în realitate această noutate nu reprezenta altceva, decît trezirea la viaţă a unor calităţi ale lui care erau vechi, dar stăteau întemniţate şi nebănuite în adîncul sufletului său. Ochii lui Chips începură să strălucească din nou, inteligenţa lui care era destul de corespunzătoare, chiar dacă nu era deosebită, începu să se hazardeze în sfere mult mai înalte. Principala lui calitate, pe care o posedase întotdeauna, anume simţul acut al umorului, începu să se manifeste cu o bogăţie neaşteptată, căreia vîrsta lui îi atribuia acum un fel de maturitate. Se simţi cuprins de o vigoare nouă şi neaşteptată; simţul său pentru disciplină se îmbunătăţi în aşa măsură, încît dintr-un anumit punct de vedere putu să devină mai puţin sever, mai puţin rigid şi deci mai iubit de elevii săi.

La început cînd venise la Brookfield, scopul urmărit de el fusese să fie iubit, respectat şi ascultat — dar mai presus de orice, ascultat. Supunerea elevilor şi-o asigurase chiar de la început şi onoarea îi fusese acordată, dar dragostea elevilor îi veni abia acum, dragostea spontană şi caracteristică a

elevilor, față de un om bun, fără a fi moale, față de unul care-i înțelegea îndeajuns, dar nu din cale afară, şi a cărui fericire personală era strîns legată de fericirea lor proprie.

Începu să facă mici glume, în genul celor care le plac elevilor, aluzii mnemotehnice şi jocuri de cuvinte care-i făceau să rîdă şi în acelaşi timp le fixau ceva în mod definitiv în amintire. Astfel una dintre glumele lui nu întîrzia niciodată să-şi facă efectul, deşi nu era altceva decît un exemplu ales dintre multe altele.

De fiecare dată cînd ajungea cu istoria romanilor la capitolul privitor la *Lex Canleia,* legea care permitea patricienilor să se căsătorească cu femei din familii de plebei, Chips avea obiceiul să le spună întotdeauna: ,,Prin urmare, înțelegeți, cînd domnişoara *Plebs* ținea să se căsătorească cu domnul *Patrician* şi el îi răspundea că nu se poate, ea probabil îi riposta: «Ba da, se poate, mincinosule!» Şi clasa răsuna de hohotele elevilor[6].

Kathie contribui şi ea la lărgirea orizonturilor şi a părerilor lui Chips, determinîndu-1 să vadă ceva mai departe decît acoperişurile şi turnurile din Brookfield, astfel că începu să se gîndească la patria să, ca la o țară mare şi importantă pentru care Brookfield nu era altceva decît un simplu tributar. Inteligența ei era mult mai vioaie şi mai spontană decît a lui, aşa că nu se simțea în stare să-i combată ideile, nici chiar atunci cînd nu era de acord cu părerile pe care le susținea; astfel el continuă să rămînă conservator din convingere, în domeniul politic, deşi ideile profesate de ea erau radical socialiste. Dar chiar în cazurile cînd nu era de acord cu vederile ei, totuşi le absorbea, astfel că idealismul juvenil al Katherinei acționa asupra maturității lui, rezultînd un amestec plin de blîndețe şi înțelepciune.

Uneori reuşea să-l convingă în întregime. Astfel de pildă, Brookfield întreținea o şcoală într-o suburbie din partea de răsărit a Londrei, pentru care elevii şi părinții elevilor contribuiau cu însemnate sume de bani, dar numai rareori cu prezența lor personală. Katherine fu cea care se gîndi să invite echipa acestei şcoli, ca să joace un meci de fotbal cu echipa de „unsprezece" a celor din Brookfield. Ideea era atît de revoluționară, încît ar fi fost imposibil să supraviețuiască, chiar din primul moment cînd fusese emisă, dacă s-ar fi întîrnplat să nu plece de la ea. Să introduci un grup de copii de mahala pe terenurile sportive, destinate copiilor din clasele sociale superioare, însemna să pui în discuție tot felul de probleme pe care ar fi fost preferabil să le laşi aşa cum sînt.

Întregul corp profesoral se declară împotriva acestei idei, iar şcoala, dacă i s-ar fi cerut şi ei părerea, probabil ar fi fost şi ea împotriva unei astfel de eventualități. Cu toții erau convinşi că băieții din Londra trebuie să fie nişte netrebnici sau că nu se vor simți în largul lor în societatea celor de la

---

6 Textul original: *You can, you Har,* în conformitate cu fonetica limbii engleze se pronunță *căniulaia,* deci destul de aproape de *Canuleia.*

Brook field; în orice caz se aşteptau să se întîmple „incidente“, astfel că toată lumea se va simți nemulțumită şi speriată. Cu toate acestea Katherine stărui în ideea ei.

— Ascultă Chips, spunea ea, crede-mă, colegii tăi n-au dreptate, căci dreptatea este de partea mea. Ochii mei sînt îndreptați spre viitor, ai lor şi ai tăi se întorc spre trecut. Anglia nu va continua să rămînă pentru totdeauna împărțită între militari şi casta nobililor. Afară de asta trebuie să ştii că pentru Anglia băieții aceştia din clasele de jos sînt tot atît de importanți, ca şi băieții care frecventează şcoala din Brookfield. Va trebui, dragul meu Chips, să-i primiți aici. Nu se poate să te simți cu conştiința împăcată, numai pentru că le semnezi un cec de cîteva guinee, ca apoi să-i ții la distanță. Dar în afară de asta sînt şi ei tot atît de mîndri de Brookfield ca şi tine. Peste cîțiva ani s-ar putea foarte bine, ca băieții din categoria acestora să devină şi ei elevi ai acestei şcoli... în orice caz în număr foarte redus. Şi de ce să nu devină? De ce, niciodată? Dragă Chips, nu uita că acum trăim în anul o mie optsute *nouăzeci* şi şapte, nu în *şaizeci* şi şapte, pe vremea cînd tu erai la Cambridge. Pe vremea aceea aveai ideile tale bine întemeiate şi multe dintre ele erau foarte sănătoase. Dar astăzi cîteva dintre ideile acestea — nu prea multe la număr, dragă Chips — au nevoie să fie revizuite ...

Rămase foarte mirată, cînd constată că Chips cedează stăruințelor ei şi devine cu totul pe neaşteptate apărătorul propunerii făcute de ea; schimbarea lui de atitudine fu atît de completă, încît profesorii — luați pe nepregătite — consimțiră să facă această primejdioasă experiență. Elevii şcolii *Poplar* sosiră într-o sîmbătă după-amiază, jucară o partidă de fotbal cu a doua echipă din Brookfield, fură bătuți în mod onorabil cu şapte contra cinci şi ceva mai tîrzîu luară un ceai consistent, împreună cu echipa învingătoare în sala cea mare de mese. După ce se ridicară de la masă, fură prezentați directorului care-i conduse să viziteze localul şcolii şi, pe înserate, Chips îi însoți la gară.

Întîlnirea se desfăşurase în cele mai bune condiții, fără nici un fel de incident şi era cert că vizitatorii duceau cu ei o amintire tot atît de plăcută, ca şi cea pe care o lăsaseră în urma lor.

Mai duceau şi amintirea unei încîntătoare femei care venise să-i vadă şi să stea de vorbă cu ei, după terminarea jocului, căci, cu mulți ani mai tîrziu — asta se întîmplase în timpul războiului — un soldat concentrat într-o importantă tabără militară din apropiere de Brookfield a venit să-l vadă pe Chips şi i-a spus că el este unul dintre elevii de la *Poplar* care făcuse parte din echipa de pomină. Chips i-a oferit un ceai şi a stat cu el de vorbă, iar la plecare, cînd şi-au dat mîna, soldatul l-a întrebat:

— Dar doamna ce mai face, domnule profesor? Îmi aduc foarte bine aminte de ea!

— Serios? întrebă Chips mirat. Iți mai aduci aminte de ea?

— Sigur că da. Cred că toată lumea îşi aduce aminte.

— Nu-şi mai aduce aminte nimeni, dragul meu, răspunse Chips. Cel puțin aici, nimeni nu-şi mai aduce aminte. Elevii vin şi pleacă, chipurile se împrospătează mereu şi amintirile nu durează. Nici profesorii nu se întîmplă întotdeauna să rămînă în mod definitiv la această şcoală. De anul trecut, de cînd bătrînul Bribble s-a retras la pensie — acesta a fost servitorul şcolii — nu a mai rămas nimeni la Brookfield care să fi avut ocazia să cunoască pe soția mea. Trebuie să ştii că ea a murit, la mai puțin de un an după vizita dumneavoastră la Brookfield. Asta s-a întîrnplat în anul o mie opt sute nouăzeci şi opt.

— Vă rog să mă credeți, domnule profesor, îmi pare foarte rău, să aud aşa ceva. În orice caz mai sînt doi sau trei dintre colegii mei, care-şi aduc foarte bine aminte de soția dumneavoastră, deşi n-au văzut-o decît o singură dată, cu ocazia vizitei. Da, noi ne aducem aminte foarte bine, de soția dumneavoastră.

— Sînt extrem de mulțumit... Ziua aceea a fost o zi admirabilă pentru noi toți — şi tot aşa a fost şi partida pe care ați jucat-o.

— Cea mai frumoasă dintre toate zilele vieții mele. Vă rog să mă credeți, aş prefera s-o mai pot retrăi o dată, în loc să trăiesc pe cele care m-aşteaptă. Mîine plec spre Franța.

Cam la o lună după aceea Chips află că soldatul a fost omorît la Passchendaele.

VII

Aceasta era situația: un colțişor cald şi plin de lumină din viața lui, pe deasupra căruia tremura o adiere de nenumărate amintiri. Odată cu înserarea, cînd clopoțelul suna apelul, amintirile acestea veneau în stoluri şi umpleau odăița lui din casa doamnei Wickett — Katherine trecînd în lungul coridoarelor acoperite cu lespezi ale şcolii; rîzînd împreună cu el de o greşeală grosolană, descoperită în caietul de compoziții pe care-l corecta; cîntînd partitura de violoncel într-un terțet de Mozart la concertul elevilor — cu brațul alb de spumă fugind în lungul gîtului cafeniu şi lustruit al instrumentului. Era o bună instrumentistă şi o distinsă muziciană. Pe urmă Katherine învelită în blană şi cu manşon, asistînd la campionatele din luna decembrie; Katherine la serbarea câmpenească ce urma după distribuirea premiilor pentru retorică; Katherine exprimîndu-şi părerea în legătură cu micile probleme ce se puneau. Păreri foarte la locul lor — pe care chiar dacă nu le urma întotdeauna, totuşi ar fi fost imposibil să nu exercite o influență asupra lui.

— Chips dragă, dacă aş fi eu în locul tău, le-aş trece cu vederea. La urma urmelor nu este un caz prea grav.

— Ştiu, tocmai de aceea mi-ar face şi mie plăcere să trec cu buretele

peste ceea ce s-a întîrnplat, dar mă tem că dacă-i voi ierta, vor începe din nou.

— Încearcă şi vorbeşte-le cu toată sinceritatea; de ce să nu le dai ocazia să se îndrepte, fără să-i mai pedepseşti.

— Nu este exclus să-ți urmez sfatul.

Erau uneori şi cazuri mult mai grave.

— Trebuie să ştii Chips, că dacă stai să te gîndeşti bine, procedeul acesta de a ține aici sute dc copii, întemnițați între zidurile şcolii este o faptă împotriva naturii. Prin urmare dacă se întîmplă cîte ceva ce n-ar trebui să se întîmple, nu ți se pare că nu e just să vă repeziți la ei, ca şi cînd ar fi vinovați de faptul că sînt aici?

— De aşa ceva, Kathie, eu n-am habar, dar ştiu că în interesul tuturora sîntem obligați să procedăm cu cea mai mare severitate față de astfel de incidente. O singură oaie rîioasă este deajuns ca să contamineze toată turma.

— După ce ea însăşi a fost cea care a contaminat, ca să nu mergem mai departe. Căci la urma urmelor probabil aşa s-a întîrnplat, ce zici?

— Se poate, n-avem ce-i face. În orice caz eu sînt convins că Brookfield este o şcoală mai bună decît multe altele. Prin urmare iată un motiv în plus, ca s-o păstrăm aşa cum este.

— Dar cu băiatul acesta, ce ai de gînd să faci... vrei să-l elimini?

— Probabil directorul îl va elimina, dacă-i voi spune ce s-a întîrnplat.

— Şi vrei să-i spui directorului?

— Cred că este datoria mea.

— Nu s-ar putea să te mai gîndeşti puțin... să mai vorbeşti o clată cu elevul... să încerci să afli.. . cum s-au întîrnplat lucrurile la început... căci la urma urmelor — abstracție făcînd de incidentul acesta — nu eşti de părere că este un băiat foarte cumsecade?

— O, este un băiat împotriva căruia nu am nici un motiv să mă plîng.

— Prin urmare, dragă Chips, nu eşti de părere că *trebuie* să existe şi un alt mijloc pentru îndreptarea răului...

Şi aşa mai departe. Cam o dată la zece cazuri Chips rămînea inflexibil şi nu se lăsa convins. Dar ulterior, cel puțin pentru jumătate din aceste cazuri excepționale, îi părea rău că n-a primit sfatul ei. Şi la ani de zile după aceea, de fiecare dată cînd avea dificultăți cu cîte un băiat, se simțea întotdeauna îmbunat de valul amintirilor ce începeau să roiască împrejurul său; băiatul sta în picioare în fața lui şi aştepta să-i pronunțe pedeapsa, dar dacă s-ar fi întîrnplat să fie cît de puțin observator, ar fi băgat de seamă că în ochii căprui ai lui Chipps se aprinde o luminiță care-i spunea că totul este în perfectă regulă. Dar de unde ar fi putut el să bănuiască în clipele acelea de spaimă, că Chips se gîndeşte tocmai acum la un alt incident similar, care s-a petrecut cu mult înainte de a se naşte el şi că Chips îşi zice: Auzi pungaşul; să fiu al naibii dacă pot găsi vreun motiv ca să-i iert, dar sînt

sigur că *ea,* dacă ar mai trăi, ar descoperi numaidecît unul!

Dar nici ea nu stăruia întotdeauna să fie indulgent. Rareori stăruia chiar să fie sever, tocmai atunci cînd el ar fi fost dispus să ierte:

— Chips, mie nu-mi place genul acesta de elevi. Prea pare încăpățînat şi sigur de sine. Se vede cît de colo că încearcă anume să-şi facă de cap, prin urmare nu e nici un motiv să-i fereşti de nemulțumirile ce trebuie să urmeze după astfel de abuzuri.

Ce cortegiu nesfîrşit de amintiri, îngropate adînc în negura trecutului, probleme care odinioară fuseseră urgente, discuții care fuseseră animate, anecdote care puteau să aibă haz, numai din pricină că-ți mai puteai aduce aminte de hazul pe care l-au avut odinioară. Există oare vreo emoție omenească care să aibă cu adevărat importanță, chiar după ce urmele ei s-au destrămat din amintirea celor care le-au cunoscut? Ori dacă acesta este adevărul, gîndiți-vă cîte episoade stăruiau în amintirea lui, ca în cel din urmă refugiu ce le-a mai rămas, înainte de destrămarea lor definitivă! Față de acestea trebuia să procedeze cu îngăduință, să le păstreze în amintire ca pe un tezaur de preț, înainte de somnul lor lung şi fără trezire. De pildă chestiunea aceea cu demisia lui Archer . .. ciudată întîmplare a mai fost şi asta! Pe urmă întîmplarea aceea caraghioasă cu şobolanul pe care Dunster îl băgase în orgă, în timpul cît bătrînul Ogilvie îşi ținea lecția de muzică. Ogilvie murise de mult şi Dunster se înecase în timpul bătăliei de la Yutlanda; toți ceilalți care au fost martorii acestui incident sau care au auzit vorbindu-se despre el, probabil majoritatea, l-au uitat. Tot aşa s-a întîrnplat şi cu alte incidente care s-au desfăşurat cu secole înainte de asta.

Prin fața lui începea să defileze cu totul pe neaşteptate cortegiul nesfîrşit a mii şi mii de elevi, începînd de pe vremea Reginei Elizabeta; dinastii de profesori care se succedau una după alta; perioade lungi din istoria şcolii din Brookfield care n-au lăsat nici o urmă de amintire. Cine îşi mai aducea de pildă aminte de motivul pentru care sala de învățămînt a clasei a cincea era numită „groapa"? Fără îndoială la început trebuie să fi fost un motiv, dar de atunci lumea l-a uitat, explicația s-a rătăcit şi s-a pierdut, exact cum s-au pierdut şi cărțile lui Tit Liviu. Ce s-o fi petrecut oare la Brookfield în timpul luptei date de Cromwell la Naseby care era în apropiere? Cum a reacționat Brookfield față de marea spaimă din anii „patruzeci şi cinci?" S-o fi acordat oare elevilor o zi de vacanță, după ce s-a primit ştirea victoriei la Waterloo? Şi aşa mai departe, pînă în epoca mai recentă de care-şi mai aducea şi el aminte — 1870 şi de Wetherby care în timpul scurtei conversații ce o avusese cu el, prima şi singura dată cînd se văzuseră, spuse: „După cît se pare, va veni foarte curînd şi ziua, cînd vom fi obligați să ne limpezim şi noi socotelile cu prusacii, ce zici?"

De multe ori cînd Chips se gîndea la amănuntele acestea, îşi zicea că va trebui să şi le însemneze pe toate şi să facă din ele o carte; şi, în timpul anilor petrecuți în casa doamnei Wickett, mersese uneori chiar atît de

departe, încît făcuse cîteva însemnări din fugă, într-un caiet de exerciții şcolare. Dar foarte curînd se împiedică de dificultăți, dintre care cea mai de seamă fu faptul că scrisul îl obosea, atît spiritualiceşte, cît şi fiziceşte. Dar afară de asta amintirile lui pierdeau din savoare, imediat ce şi le aşternea pe hîrtie; de pildă întîmplarea aceea cu Rushton şi sacul de cartofi — tipărită ar părea o glumă nesărată, dar Doamne, ce haz făcuseră odinioară pe socoteala ei! Te prăpădeai de rîs, numai aducîndu-ți aminte de ea, dar probabil dacă nu-ți aduceai aminte şi de Rushton... dar cine ar mai putea să-şi aducă aminte de el, după anii nenumărați ce au trecut de atunci... o vreme atît de îndelungată . . .

— Doamnă Wickett, ai cunoscut poate un individ cu numele Rushton? Cred că asta s-a întîrnplat înainte de venirea dumitale la Brookfield... S-a expatriat în Birmania unde a fost angajat ca funcționar în administrația Indiilor... sau poate asta a fost în Borneo... Rushton acesta era un tînăr grozav de caraghios...

Şi iată-l acum din nou, visînd în fotoliul din apropierea focului, visînd despre timpuri şi întîmplări care, în taină şi fără să ştie nimeni despre ele, îl puteau interesa numai pe el singur. Incidente pline de haz şi incidente triste, comice şi tragice, toate se amestecă în gîndurile lui şi într-o bună zi, oricît de greu i-ar veni, le va aranja şi le va aduna, ca să facă din ele o carte...

VIII

Mai stăruie şi astăzi atît de limpede în amintirea lui ziua aceea de primăvară din opt sute nouăzeci şi opt, cînd trecea prin localitatea Brookfield, ca alungat de un vis chinuitor, luptîndu-se din toate puterile, ca pentru a evada într-o altă lume, în afară de preocupările sale, unde soarele mai strălucea încă şi totul se desfăşura altfel decît ceea ce văzuse el. Tînărul Faulkner îl întâlnise în mijlocul livezii din apropierea şcolii:

— Domnule profesor, vă rog să-mi dați drumul în timpul după-amiezei! Aştept să-mi sosească părinții.

— Cum? Ce ai spus? O, da... sigur că da...

— Pot să lipsesc şi de la vecernie, domnule profesor?

— Da... da, poți să lipseşti...

— Îmi dați voie să plec la gară... în calea lor?

Era gata să-i răspundă: „Poți să te duci şi dracului, căci pe mine nu mă interesează ce faci. Mi-a murit soția şi mi-a murit şi copilul, şi-aş fi preferat să fi murit şi eu!“

Dar se mulțumi să dea din cap şi-şi continuă drumul, legănîndu-se pe picioare. Nu avea poftă să stea de vorbă cu nimeni şi nici să primească condoleanțele nimănui; înainte de orice, trebuia să se obişnuiască cu

situația, ca abia după aceea să asculte cuvintele binevoitoare ale cunoscuților şi colegilor. După terminarea apelului începu să-şi facă lecțiile în clasa a patra, cum făcea de obicei, punîndu-i să învețe pe dinafară cîteva reguli de gramatică, în timp ce el va sta la catedră, copleşit de gînduri negre şi chinuitoare. În aceeaşi clipă auzi pe cineva spunînd:

— Mă iertați, domnule profesor, au sosit o mulțime de scrisori pentru dumneavoastră.

Elevul avea dreptate; scrisorile erau pe tăblia catedrei şi se aşezase cu coatele peste ele; toate erau adresate pe numele lui. Desfăcu plicurile unul după altul, dar în fiecare plic nu era altceva decît o foaie de hîrtie albă. Se gîndi distrat, că aceasta este o întîmplare neobişnuită, dar nu zise nimic; incidentul a trecut aproape neobservat, deoarece preocupările lui imediate erau mult mai grave. Abia la cîteva zile după aceea şi-a dat seama că maldărul de scrisori fusese o farsă de întîi aprilie.

Muriseră în aceeaşi zi, mama şi copilul nou-născut: 1 aprilie 1898.

IX

Chips renunță la apartamentul spațios ce-l avea în localul şcolii şi se mută în camera pe care o locuise la început, pe vremea cînd era burlac. În primul moment se gîndi că va fi mai bine să renunțe la sarcina de profesor intern, dar directorul fu de altă părere şi mai tîrzîu avu ocazia să rămînă foarte mulțumit că l-a ascultat. În felul acesta avea o ocupație suplimentară care-i umplea golul ce-l simțea în creiere şi în inimă. Deveni alt om şi toți colegii săi îşi dădură seama de acest amănunt. Exact cum căsătoria reuşise să-l schimbe cu ceva, tot aşa şi pierderea soției sale; după ce primul val de durere se linişti, Chips deveni, cu totul pe neaşteptate, un fel de om căruia elevii începură să-i spună în mod definitiv „bătrînul". Nu pentru că ar fi fost mai puțin activ decît pînă acum — mai era şi astăzi în stare să facă dintr-o răsuflare cincizeci de puncte pe terenul de cricket; tot aşa nu s-ar fi putut spune în nici un caz despre el, că-şi îndeplineşte datoria cu mai puțin entuziasm sau cu mai puțin interes. De fapt părul începuse de ani de zile să-i încărunțească, dar cine ştie din ce motive, cei din apropierea lui abia acum îşi dădură seama de acest amănunt. Împlinise cincizeci de ani. Într-un rînd cînd jucase o partidă de cinci şi reuşise o serie de puncte pe care n-ar fi putut să le reuşească cu nimic mai bine unul care ar fi avut numai jumătate din anii lui, auzi pe un elev spunînd:

— Nu e rău deloc, pentru un om atît de bătrîn ca el.

După ce trecu de optzeci de ani, Chips îşi aducea uneori aminte de această întîmplare şi spunea rîzînd:

— Bătrîn la cincizeci de ani, ei? Hîm . .. vorbele acestea le-a spus Naylor şi astăzi nu cred să mai aibă nici el prea mult, pînă să împlinească

cincizeci de ani! Oare şi astăzi îşi mai închipuie că cincizeci de ani sînt o vîrstă atît de înaintată? Ultima dată cînd am auzit veşti despre el, era avocat, or legiştii se caracterizează prin longevitate — ia gîndiți-vă la Ilalsbury — hîm — care a ajuns Cancelar la optzeci şi doi de ani şi a murit în vîrstă de nouăzeci şi nouă. Da — hîm — asta zic şi eu că este o vîrstă! Prea bătrîn... la vîrsta de cincizeci de ani... Fugi frate... oameni de felul acestora sînt *prea tineri* la cincizeci de ani... Chiar eu... la vîrsta de cincizeci de ani... eram mai mult un copil...

Şi dintr-un anumit punct de vedere avea dreptate. De fapt, odată cu începutul noului secol, maturitatea lui Chips se topi într-un fel de armonie blîndă a micilor lui ticuri şi glume atît de des repetate. Acum nu i se mai întîmpla niciodată, ca, din cînd în cînd, să aibă dificultăți din pricina disciplinei, sau să se îndoiască de felul în care-şi îndeplineşte datoria, sau de propria sa pricepere. Începu să creadă că mîndria ce i-o inspiră Brookfield se răsfrînge şi asupra lui însuşi şi că are tot dreptul să fie şi el mîndru de sine şi de situația ce o ocupă la această şcoală. Avea o slujbă care-i acorda libertate nelimitată şi absolută, pentru a putea fi el însuşi. Vechimea lui la catedră şi experiența pe care o cîştigase în lunga lui carieră, îi asigurau o serie de privilegii, un fel de „țară a nimănui" care nu era trecută nici în registre şi nici pe vreo hartă; obținuse dreptul de a-şi păstra micile lui excentricități care se manifestă atît de adeseori în viața preoților şi a profesorilor. Roba o purta pînă cînd fîşiile aproape nu se mai țineau una de alta, iar cînd se urca pe banca din fața scării de la sala festivă, pentru a face apelul elevilor, lua o atitudine de parcă ar fi îndeplinit un ritual mistic. Catalogul şcolii, o foaie lungă de hîrtie care se înfăşura pe un sul, îl ținea în mînă şi fiecare băiat îşi spunea numele cînd trecea, pentru ca Chips să-i verifice şi să-i puncteze pe listă. Felul în care făcea această verificare a numelor era un subiect uşor şi de predilecție pentru a fi imitat de elevii şcolii: ochelarii încadrați în sîrmă, căzuți pînă pe vîrful nasului, sprîncenele ridicate, una ceva mai sus decît cealaltă, şi o privire pe jumătate încîntată, pe jumătate ironică. În zilele cînd bătea vîntul, cu roba şi părul răscolit şi catalogul fluturînd în mînă, într-un vîrtej tumultuos, spectacolul acesta era un fel de episod comic, intercalat între jocurile sportive de după-amiază şi întoarcerea elevilor în clasă.

Cîteva nume dintre cele trecute în catalog, îi mai sunau şi-acum în minte, întocmai ca nişte frînturi de melodii, fără să-i pricinuiască nici un efort al memoriei: ,,...Ainsworth, Attwood, Avonmore, Babcock, Baggs, Barnard, Bassenthwhite, Battersby, Beccles, Bedford-Marsall, Bentley, Best.. ."

Sau altă frîntură: „Unsley, Vailes, Wadham, Wagstaff, Wallington, Waters Primus, Waters Secundus, Watling, Waveney, Webb ..."

Pe urmă mai era una care, cum spunea elevilor săi la lecțiile de latină ale clasei a patra, era un desăvîrşit exemplu de hexametru: „ ...Lancaster,

Latton, Lemare, Lytton-Bosworth, MacGonigall, Mansfield…”

„Unde or fi dispărut toți aceştia?” se întreba el de multe ori. Firele acelea pe care le ținuse împreunate în mîna lui, pînă unde se risipiseră, depărtîndu-se unul de altul, ca unele dintre ele să se rupă, altele să se întețească în modele necunoscute încă? Ciudățenia întîmplărilor din lume îl zăpăcea; întîmplări care, oricît ar dura universul acesta, nu vor fi în stare să mai dea vreo semnificație acestor grupări.

Şi dincolo de Brookfield, asemenea cuiva care ar vedea munții înşirîndu-se unul după altul, cînd ceața începe să se ridice, vedea lumea aceasta plină de schimbări şi de conflicte, dar astăzi o vedea mult mai limpede decît fusese în stare să-şi dea seama de ea, văzînd-o cu privirile ochilor lui Kathie pe care nu o putea uita. Ea nu fusese în stare să-i treacă lui toată inteligența de care dispunea şi nici strălucirea spiritului ei, dar plecînd pentru totdeauna de lîngă el, îi lăsase un calm şi un echilibru care se armonizau pe de-a-ntregul cu emoțiile lui cele mai intime. Una dintre trăsăturile lui caracteristice fusese faptul că nu împărtăşea şovinismul sălbatic al compatrioților săi față de buri. Nu pentru că el ar fi fost de partea burilor, căci era prea îmbibat de spiritul tradiționalist, pentru a putea fi de partea lor şi detesta categoria de oameni care făceau propagandă în favoarea lor, dar i se părea că burii duc o luptă care se aseamănă foarte de aproape cu lupta eroilor din istoria Angliei, cum ar fi de pildă Hereward the Wake sau Caractacus. Într-un rînd merse chiar atît de departe, încît sugeră această idee elevilor săi din clasa a cincea, dar aceştia îşi închipuiau că şi de astă dată trebuie să fie vorba despre una dintre micile lui glume.

Oricît de eretice ar fi fost concepțiile sale în legătură cu burii, era totuşi ortodox convins în ceea ce priveşte personalitatea domnului Lloyd George şi faimosul său buget. Nu ținea nici la unul, nici la altul. Şi cu ani de zile mai tîrziu, cînd Lloyd George veni la Brookfield, în calitate de oaspete de onoare, pentru a asista la examenele de retorică ale şcolii, şi-l prezentară pe Chips, acesta îi spuse:

— Domnule Lloyd George, cred că sînt destul de bătrîn — hîm — ca să-mi pot aduce aminte de dumneata de pe vremea cînd erai tînăr — hîm — şi trebuie să-ți mărturisesc — hîm — că după toate probabilitățile — hîm — ai progresat —- hîm — ai progresat mult.

Directorul care era în apropierea lor, a rămas îngrozit; cu toate acestea Lloyd George a rîs din toată inima şi în timpul recepției ce a urmat după aceea, a stat de vorbă cu Chips mai mult decît cu oricare altul dintre invitați.

— Zi-i Chips, şi gata! spuneau profesorii după aceea. Lui i se trece. Cred că la această vîrstă poți să-ți permiți să spui oricui, tot ce-ți trece prin minte…

X

În anul 1900 bătrînul Meldrum, care urmase pe Wetherby în slujba de director şi condusese şcoala vreme de trei decenii, muri pe neaşteptate, răpus de o pneumonie, şi în intervalul pînă cînd să fie numit un nou director, Chips fu însărcinat în mod provizoriu cu conducerea şcolii. Exista o vagă posibilitate ca administratorii şcolii să numească pe Chips în mod definitiv în această slujbă, totuşi nu s-ar putea spune despre el că s-a simțit dezamăgit cu adevărat, cînd i-au adus un bărbat tînăr care abia împlinise treizeci şi şapte de ani, dar avea cele mai strălucite titluri universitare şi era o personalitate capabilă să facă tăcere în marea sală de studii, numai mişcînd dintr-o singură sprînceană. Chips nu era făcut să se poată înțelege cu un astfel de om, nu putuse să se înțeleagă niciodată pînă acum şi ştia foarte bine, că nici de ici înainte nu se va puțea înțelege. El era un fel de animal mult mai domesticit şi mult mai puțin feroce.

Anii care precedară trecerea sa la pensie, în 1913, erau împestrițați de o mulțime de imagini de care-şi aducea foarte limpede aminte.

Într-o dimineață din luna mai; clopoțelul şcolii se aude sunînd la o oră cu totul neobişnuită; toată lumea a fost chemată în sala cea mare. Ralston, noul director, în atitudine de pontif şi plin de sine însuşi, se uită îndelung la cei adunați în sală şi-i examinează cu priviri de o severitate rece:

— Sînt convins că veți rămîne cu toții profund mîhniți, aflînd că Majestatea Sa Regele Eduard al VII-lea a murit azi dimineață ... în timpul după-amiezii cursurile şcolii vor fi suspendate, dar la orele patru jumătate se va oficia un serviciu divin în capelă.

Scena următoare se petrece într-o dimineață de vară, pe terasamentul liniei ferate din apropierea şcolii Brookfield: funcționarii căilor ferate declaraseră grevă; trenurile erau conduse de soldați; garniturile trenurilor fuseseră atacate cu pietre. Elevii şcolii din Brookfield patrulau în lungul liniei ferate şi erau convinşi că însărcinarea aceasta este plină de haz. Chips care îi supraveghea, se oprise ceva mai la o parte şi sta de vorbă cu un om care ieşise în poarta casei sale. Tînărul Cricklade se apropie de el şi-l întrebă:

— Vă rog, domnule profesor, ce trebuie să facem, dacă se va întîmpla să întîlnim în drumul nostru vreun grevist?

— Ți-ar face plăcere să vezi un grevist?

— Deh . . . domnule profesor, nu ştiu nici eu ce să zic.

Bietul băiat, Dumnezeu să-l aibă în paza lui, dar vorbea despre grevişti ca şi cînd aceştia ar fi fost nişte animale ciudate din grădina zoologică.

— Ei bine, uite că ți se oferă această ocazie — hîm — să te prezint domnului Jones . .. dumnealui face parte dintre grevişti. Cînd este de serviciu, manevrează acele macazelor care dau drumul trenurilor în gară.

Cred că pînă acuma s-a întîrnplat de multe ori să-ți încredințezi viața în mîinile sale.

Numaidecît după aceea toată şcoala a aflat despre această întîmplare: „Ați auzit că Chips a stat de vorbă cu un grevist? Cum se poate să stea de vorbă cu un grevist? Uitîndu-te la ei cum se sfătuiesc împreună, îți venea să crezi că sînt cei mai buni prieteni din lume".

Gîndindu-se de nenumărate ori la acest incident, Chips îşi zicea de fiecare dată, că dacă ar fi trăit soția sa, ar fi fost şi ea de acord cu felul în care a procedat şi, probabil, ar fi făcut şi haz.

Asta pentru că, orice s-ar fi întîmplat şi oricare ar fi fost întortocherile politicii, el avea încredere nestrămutată în Anglia, în trupul şi sîngele englezilor şi tot aşa în Brookfield, ca într-o instituție a cărei valoare — în ultima analiză — depindea de faptul, dacă va putea să se încadreze cu demnitate şi fără nici un fel de disproporție în ceea ce reprezenta decorul Angliei. În sufletul său tresărise o viziune care devenea tot mai limpede cu fiecare an ce trecea — viziunea unei Anglii pentru care zilele de huzur se apropiau de sfîrşit, a unei națiuni care se îndrepta spre o răscruce, unde o greşeală cît un fir de păr, ar fi fost deajuns, pentru a provoca o catastrofă.

Îşi aducea aminte de Jubileul de Diamant al Reginei Victoria: la Brookfield se acordase o zi de vacanță şi plecase la Londra împreună cu Kathie, ca să vadă cortegiul. Bătrîna Regină al cărei nume devenise legendar, aşezată în echipajul ei de gală, într-o atitudine rigidă, ca o păpuşă de lemn pe care au mîncat-o carii, simboliza într-un fel impresionant atîtea amănunte care, ca şi ea, se apropiau de sfîrşit. Oare acestea indicau sfîrşitul secolului sau sfîrşitul unei lumi întregi?

Pe urmă cei zece ani de frenezie din timpul domniei lui Eduard al VII-lea, întocmai ca o lampă electrică a cărei lumină devine din ce în ce mai strălucitoare şi mai albă, pînă cînd se stinge definitiv.

Prin mintea lui defilează imaginea grevelor şi concedierea lucrătorilor, amintirea banchetelor cu şampanie, cortegiul celor rămaşi fără lucru, angajarea lucrătorilor chinezi, reforma tarifului vamal, cuirasatele *Dreadnought,* Marconi, autonomia Irlandei, doctorul Crippen, mişcarea sufragetelor, luptele de la Tchataldja ...

E o după-amiază de aprilie, ploioasă şi răscolită de vînturi; elevii clasei a patra recită texte din Virgiliu, fără să înțeleagă prea mult şi fără să-şi concentreze atenția, deoarece ziarele erau pline de ştiri senzaționale; mai ales tînărul Grayson părea neatent şi preocupat de ceva. Din fire era băiat liniştit, dar exagerat de nervos.

— Grayson, — hîm — vei rămîne în clasă, după plecarea celorlalți băieți.

Apoi, după ce-au rămas singuri, a adăugat:

— Grayson, — hîm — nu vreau să fiu prea sever față de tine, deoarece în general eşti un elev destul de silitor — hîm — în ceea ce priveşte felul în

care-ți faci lecțiile, dar astăzi — hîm — nu faci cîtuşi de puțin impresia că ai vrea să-ți dai silință. Ce s-a întîrnplat cu tine?

— N . .. nimic, domnule profesor!

— Ei bine — hîm — să nu mai vorbim de asta, dar — hîm — data viitoare sper că vei reuşi mai bine.

Dimineața următoare se răspîndi ştirea că tatăl lui Grayson s-a îmbarcat la bordul vaporului *Titanic* şi că nu se primise încă nici o ştire privitoare la soarta lui.

Grayson fu dispensat de lecții; cît a fost ziua de lungă, elevii şcolii n-au vorbit despre altceva, decît despre spaima prin care trecea el. Pe urmă a sosit vestea că tatăl său se găseşte printre cei care fuseseră salvați.

Chips s-a dus şi-a dat mîna cu elevul său.

— Ei bine — hîm — tinere .. . află că sînt încîntat. Sfîrşitul aventurii a fost fericit — hîm — cred că viața merită să fie trăită...

— O ... da, domnule profesor!

Un elev foarte liniştit Grayson acesta, care fremăta de energie. Dar Chips fusese predestinat să-şi exprime condoleanțele, nu în fața lui Grayson junior, ci a lui Grayson senior, asta însă mult mai tîrziu.

XI

Urmă după aceea discuția cu Ralston. Amănunt ciudat: lui Chips omul acesta nu-i fusese niciodată simpatic; era un bărbat energic, sever, ambițios, dar fără să ştii de ce anume, nu tocmai simpatic. În orice caz se spunea despre el, că sub conducerea sa Brookfield a reuşit să se ridice între celelalte şcoli şi pentru prima dată de la înființarea ei se întîmpla ca un număr foarte mare de elevi să aştepte ca să le vină rîndul la înscriere. Ralston era un fel de element dătător de viață, un transmițător de energie, dar trebuia să fii prudent față de el.

Chips însă nu se gîndise niciodată să fie prudent față de el; omul acesta nu-i era simpatic, dar cu toate acestea îl asculta cu bunăvoință şi-i executa dispozițiile în mod loial. Sau mai bine zis, ascultîndu-l, servea şcoala din Brookfield. La rîndul său era convins că nici Ralston nu-l poate suferi, dar părea că puțin îi pasă. Se simțea îndeajuns de apărat de vîrsta şi vechimea sa în slujbă, împotriva sorții ce fusese hărăzită altor profesori care se întîmplase să nu se bucure de simpatia lui Ralston.

Dar iată că, în anul 1908, cînd tocmai împlinise vîrsta de şaizeci de ani, Ralston îşi formulă cu totul pe neaşteptate ultimatumul, în termeni cît se poate de curtenitori:

— Domnule Chipping, nu v-ați gîndit niciodată pînă acum că ar fi preferabil să vă aranjați drepturile la pensie?

Chips se uită împrejurul său, prin biroul cu pereții căptuşiți cu rafturile pîine de cărți şi rămase mirat de această propunere nebănuită, întrebîndu-se în acelaşi timp ce l-o fi determinat pe Ralston să se gîndească la aşa ceva. Într-un tîrzîu îi răspunse:

— Nu — hîm — n-aş putea spune — hîm — că m-aş fi gîndit pînă acuma — hîm — din cale afară de mult, la această chestiune.

— Ei bine, domnule Chipping, iată o idee la care ar fi bine să începeți să vă gîndiți. Evident, sînt convins că domnii membri ai Consiliului de Administrație vor fi de acord să vă asigure o pensie acceptabilă.

Cît ai clipi, Chips îşi ieşi din sărite:

— Bine — hîm — eu nu țin să trec la pensie — hîm — prin urmare nu văd motivul pentru care ar trebui — hîm — să mă gîndesc la propunerea dumneavoastră.

— Cu toate acestea eu vă rog stăruitor să vă gîndiți.

— Da — hîm — dar nu văd motivul — hîm — pentru care aş fi obligat să mă gîndesc.

— În cazul acesta fără îndoială situația va deveni ceva mai dificilă.

— Dificilă? De ce .. . dificilă?

Conversația lor a continuat în felul acesta şi Ralston devenea din ce în ce mai rece şi mai agresiv, iar Chips din ce în ce mai aprins şi mai pătimaş, pînă cînd în cele din urmă Ralston a declarat pe un ton care tremura de nemulțumire:

— De vreme ce văd că mă obligi să-ți vorbesc fără cruțare, domnule Chipping, voi proceda aşa cum vrei dumneata. De o vreme încoace dumneata nu-ți mai îndeplineşti obligațiile la catedră, aşa cum ar trebui. Metoda dumitale pedagogică este perimată şi lipsită de energia necesară; înfățişarea dumitale însăşi este din cale-afară de neglijentă; nu ții socoteală nici de recomandațiile mele şi procedezi într-un fel, că dacă ar fi vorba de unul mai tînăr decît dumneata, aş considera purtarea lui drept o dovadă de gravă nesubordonare. Situația aceasta, domnule Chipping, nu mai poate continua şi cred că vei recunoaşte şi dumneata, că mi-a trebuit multă îngăduință, pentru a suporta vreme atît de îndelungată ceea ce se întîmplă.

— Bine... începu Chips consternat peste măsură şi prin minte începură să-i treacă în mod sporadic vorbe izolate din conversația lor de adineauri, care i se păreau neobişnuite pentru rechizitoriul acesta extraordinar. Spuneați — hîm — că înfățişarea mea este *neglijentă?*

— Da, n-ai decît să te uiți la roba cu care eşti îmbrăcat. Din întîmplare am aflat că roba dumitale este subiect de glumă perpetuă pentru

toți elevii şcolii.

Amănuntul acesta îl cunoştea şi Chips, dar nu-i dăduse importanță şi nici nu-l supărase pînă acum niciodată.

— Mi se pare — hîm — că ați pomenit şi despre *nesubordonare?*

— Nu, nu tocmai asta. Dar am spus, că dacă ar fi vorba despre un profesor mai tînăr, aş fi considerat purtarea lui drept un act de nesubordonare. Fiind vorba despre dumneata, cred că n-aş puțea spune altceva, decît că este indiferență şi încăpățînare. Să luăm de pildă felul dumitale de a pronunța cuvintele latineşti... mi se pare că sînt ani de zile de cînd ți-am spus că prefer să văd că introduceți noul fel obişnuit de a pronunța, pentru toată şcoala. Ceilalți profesori m-au ascultat, dar dumneata preferi să te ții scai de vechile dumitale metode, iar rezultatul, fireşte, nu poate fi altul decît nişte confuzii regretabile.

În sfîrşit, de astă dată Chips avea o acuzație precisă, împotriva căreia putea porni la atac.

— A... va să zică despre *asta* este vorba? răspunse el cu dispreț. În sfîrşit — hîm — trebuie să admit că eu nu sînt de acord cu noul fel de a pronunța, şi nici n-am fost niciodată. După părerea mea — hîm — cred că este absurd. Auzi, să determini elevii ca în şcoală să pronunțe ,,Kikero", cînd — hîm — toată viața lor nu vor auzi numele acesta pronunțat decît „Cicero" — hîm — dacă în general îl vor auzi vreodată. Şi în loc de „vicissim" — Sfinte Doamne — să-i obligi să pronunțe *We kiss 'im*[7] — hîm... hîm! — şi începu să rîdă, uitînd cu totul că se găseşte în cabinetul lui Ralston şi nu în sala de lecții, între prietenii săi.

— În sfîrşit, bine c-am ajuns aici, domnule Chips, iată unul dintre motivele pentru care mă plîng împotriva dumitale. Dumneata ai o părere, eu am alta şi de vreme ce dumneata refuzi să o accepți pe a mea, nu se poate să găsim o altă soluție. Eu vreau ca din Brookfield să fac o şcoală cu totul modernă. Sînt şi eu om de ştiință, cu toate acestea nu am nimic împotriva instrucțiunii clasice — presupunînd că studiul limbilor clasice se face astfel ca elevii să poată profita de pe urma lui. Motivul că acestea sînt limbi moarte, nu este deajuns pentru a justifica aplicarea unei metode de învățămînt care este şi ea moartă. Am aflat, domnule Chipping, că metoda dumitale de a preda cursurile de limba greacă şi latină este exact aceeaşi care a fost acum zece ani, cînd eu am fost numit în fruntea acestei şcoli?

Chips îi răspunse cu glasul domolit şi plin de mîndrie:

— Cît despre asta — hîm —- aş putea să vă spun că metoda este tot aceea — hîm — ca şi pe vremea cînd domnul Meldrum, predecesorul dumitale, a fost numit în fruntea acestei şcoli ori asta — hîm — s-a întîrnplat acum treizeci şi opt de ani. Noi doi am debutat în calitate de

---

[7] Fonetic: *Ui-kiss-himz*= îl sărutăm.

profesori ai acestei şcoli — hîm — în anul 1870. Dar înainte de domnul Meldrum — hîm—- fostul director Wetherby a fost cel dintîi care a aprobat programul şi felul meu de a face cursurile studiilor clasice. Lecțiile din Cicero — spunea el — fac parte din programul de studii al clasei a patra. Prin urmare tot *Cicero* spunea şi el, nu Kikero!

— Foarte interesant, domnule Chipping, dar aceasta dovedeşte o dată mai mult temeinicia afirmațiilor mele, că dumneata, trăieşti prea mult în trecut şi prea puțin în prezent şi pentru viitor. Timpurile, domnule Chipping, se schimbă, fie că dumneata îți dai seama de această schimbare, fie că nu. Părinții elevilor, cei care țin pasul cu aceste schimbări, au început să pretindă, în schimbul taxelor şcolare ce le plătesc vreme de trei ani pentru copiii lor, ceva mai mult decît nişte noțiuni din limbile pe care nimeni nu le mai vorbeşte. Dar, afară de asta, elevii dumitale nu ştiu nici cel puțin ceea ce eşti obligat să-i înveți. Anul trecut nici unul dintre ei n-a reuşit să obțină o diplomă de primul rang.

În aceeaşi clipă, simțindu-se copleşit de un val de gînduri prea impetuoase, pentru a putea fi formulate în cuvinte, Chips răspunse, dar numai pentru sine, la aceste observații: „La ce folosesc examenele, certificatele, diplomele şi toate caraghioslîcurile acestea? Tot aşa, ce rost poate avea, din punct de vedere practic, toată frămîntarea acestui director şi străduințele lui de a face din Brookfield o şcoală modernă. Ralston urmăreşte să facă din şcoala aceasta o fabrică — un fel de uzină din care să iasă oameni cu o cultură de snobi, întemeiată pe contul la bancă şi pe maşinism".

Vechile tradiții ale familiilor aristocratice şi ale proprietarilor rurali se schimbau, cum, fără îndoială, trebuiau să se schimbe, dar în loc de a lărgi aceste concepții, pentru a pregăti o adevărată democrație în care alături de *duci,* să-şi găsească loc şi oamenii de jos, Ralston încerca să le facă şi mai exclusiviste, în vederea unicului scop: un cont bancar cît mai impunător. Înainte de asta la Brookfield nu fuseseră niciodată atît de mulți elevi care făceau parte din familii bogate. Serbarea cîmpenească ce se da cu ocazia examenul de retorică, semăna cu zilele de curse de pe hipodromul din Ascot. Pe indivizii aceştia bogați Ralston îi cunoscuse în localurile Cluburilor din Londra şi reuşise să-i convingă că Brookfield este şcoala viitorului; ori de vreme ce, datorită banului, astfel de parveniți nu puteau să-şi deschidă drumul la Eton sau Harrow, primiseră foarte bucuroşi sugestiile lui. Oamenii aceştia erau îngrozitori, deşi se găseau între ei şi indivizi destul de cumsecade: oameni de finanțe, conducători de întreprinderi comerciale, fabricanți de produse farmaceutice; unul dintre ei da fiului său ca bani de buzunar cinci Lire Sterline pe săptămînă. Acestea erau procedee vulgare... procedee ostentative... dovezi neîndoielnice despre decăderea vertiginoasă, caracteristică epocii... Într-un rînd Chips avusese şi oarecare nemulțumiri, din pricina unei glume ce o făcuse pe socoteala numelui şi înaintaşilor unui

elev cu numele Isaacstein. Băiatul trimisese o scrisoare acasă, în care povestise incidentul şi Isaacstein-*père* adresase lui Ralston un protest furios. Indivizii aceştia erau exagerat de susceptibili şi n-aveau nici simțul umorului şi nici al proporțiilor... Da, aceasta era trăsătura lor caracteristică, a acestor îmbogățiți... N-aveau simțul proporțiilor. Or, datoria şcolii din Brookfield nu era să-i învețe limba latină sau greacă, sau chimie şi mecanică, ci mai mult simțul proporțiilor. Şi ar fi fost imposibil să le bagi în cap acest simț al proporțiilor, acordîndu-le diplome şi certificate, indiferent cît ar fi fost ele de strălucite...

Toate gîndurile aceste îi tresăriră în minte, întocmai ca o scăpărare de fulger, simțindu-se gata să protesteze cu toată indignarea; totuşi nu zise nimic. Se mulțumi să-şi strîngă roba sfîşiată împrejurul trupului şi murmurînd de cîteva ori hîm-hîm făcu prin birou cîțiva paşi. Era sătul de această discuție. Cînd ajunse la uşă, se opri şi se întoarse spre director, ca să-i spună:

— Nu sînt — hîm — dispus să-mi dau demisia, şi în această chestiune — hîm — veți proceda cum veți crede de cuviință.

Gîndindu-se la această scenă, din perspectiva unui sfert de secol ce se scursese de atunci, şi cîntărind-o cu toată liniştea, ar fi fost imposibil ca Chips să nu descopere în sufletul său o urmă de părere de rău pentru directorul Ralston. Mai ales, cum se dovedise ulterior, că Ralston nici nu-şi dădea seama de valoarea forțelor pe care încerca să le înfrunte. Din acest punct de vedere însuşi Chips se găsea în aceeaşi situație. Nici unul dintre ei nu estimase la justa ei valoare puterea tradițiilor şcolii din Brookfield şi nici nu prevăzuseră că acestea sînt gata să se apere ele singure, nu numai pe ele, ci şi pe adepții lor.

Se întîmplase anume, ca un băiețaş care în dimineața aceea aştepta să fie primit de directorul Ralston, să audă de pe coridor conversația desfăşurată în cancelarie; cum era firesc, elevul a rămas încîntat de ceea ce auzise şi s-a dus imediat să spună şi colegilor săi ce s-a întîrnplat. Cîțiva dintre aceştia, într-un termen neaşteptat de scurt, reuşiră să informeze şi pe părinții lor, aşa că nu trecu mult şi toată lumea află că Ralston a îndrăznit să insulte pe bătrînul Chips şi că i-a cerut să demisioneze. Rezultatul a fost neaşteptat: se produse o explozie de simpatie spontană şi se formă o falangă atît de puternică de partizani ai săi, cum Chips n-ar fi îndrăznit să se aştepte nici în cele mai îndrăznețe visuri ale sale. Constată foarte mirat că Ralston nu era cîtuşi de puțin simpatizat de conducătorii şcolii; era omul de care toți se temeau şi-l respectau, dar de iubit nu-l iubea nimeni. După incidentul cu Chips animozitatea împotriva lui fu atît de puternică, încît părea că nu mai ține seamă de nimic şi era pe cale să înlăture şi respectul de care se bucura. Se vorbea chiar că elevii şcolii vor declara greva generală, în cazul cînd Ralston va reuşi să elimine pe Chips. Ceilalți profesori, între care mulți erau tineri şi considerau pe Chips iremediabil perimat, trecură

totuşi de partea lui, deoarece nu puteau suferi pe Ralston din cauza obiceiurilor lui despotice, iar colegul lor veteran reprezenta pentru ei exponentul rezistenței. La cîteva zile după aceea Preşedintele Consiliului de Administrație, Sif John Ri vers, veni în vizită la Brookfield, ignoră cu totul pe Ralston şi se duse de-a dreptul la Chips, ca să stea cu el de vorbă.

— Un bărbat foarte distins, Rivers acesta, spunea Chips, repetînd doamnei Wickett pentru a nu ştiu cîtă oară, povestea aceasta. La şcoală — hîm — nu prea fusese un elev strălucit... Îmi aduc aminte — hîm — că niciodată n-a fost în stare să învețe verbele pe dinafară. Dar acuma — hîm — văd din ziare că i-au acordat titlul de baron. Asta cred — hîm — că este deajuns — hîm — ca să poți constata ce fel de om este.

În dimineața aceea din anul 1908, Sir John luă pe Chips la braț şi începură să se plimbe împreună în lungul terenurilor de cricket care erau goale:

— Chips, vechiul meu prieten, am aflat că ai avut o discuție îngrozitoare cu directorul Ralston. Îmi pare foarte rău de ceea ce s-a întîrnplat, în propriul dumitale interes, dar țin să te informez, că toți membrii Consiliului de Administrație sînt de partea dumitale, toți pînă la unul. Individul acesta nu ne este nici nouă prea simpatic. E un bărbat foarte inteligent şi tot ce pofteşti, dar dacă ar fi să mă întrebi pe mine, ți-aş spune că este prea inteligent pentru noi. Se mîndreşte că a dublat dotația şcolii, datorită unor speculații de bursă pe care le-a făcut cu fondurile noastre — cred că aşa trebuie să se fi întîrnplat — dar, cu toate acestea, eu cred că un astfel de tip ar trebui supravegheat de aproape. Prin urmare dacă se va mai întîmpla ca şi de aici înainte să încerce să te ia de sus, spune-i foarte politicos, să se mai ducă dracului. Membrii Consiliului de Administrație nici nu vor s-audă de demisia dumitale. Fără dumneata Brookfield n-ar mai fi ceea ce a fost pînă acum şi ei ştiu foarte bine acest adevăr. Îl ştim de altfel cu toții. Dacă vrei şi-ți face plăcere, n-ai decît să rămîi la catedră, pînă cînd vei împlini o sută de ani — ceea ce de altfel îți dorim cu toții şi din tot sufletul.

La aceste cuvinte — atît în ziua cînd s-a desfăşurat această conversație între el şi administrator, cît şi mai tîrziu, cînd începea să vorbească despre întîmplarea asta — Chips părea că şi-a pierdut puțin cumpătul.

XII

Astfel rămase la Brookfield şi căută să aibă cît mai puțin de a face cu Ralston. În anul 1911 Ralston plecă, „pentru a-şi îmbunătăți situația“, i se oferise postul de director la o importantă şcoală secundară a Statului. Locul lui îl luă unul cu numele Chatteris — care de la prima vedere reuşi să

cîştige simpatia lui Chips — mult mai tînăr decît fusese Ralston la sosirea în Brookfield, căci n-avea decît treizeci şi patru de ani. Se spunea despre el că este un pedagog strălucit; în orice caz era om cu concepții moderne (licențiat în ştiințele naturale), amabil şi simpatic. Înțelegînd că în şcoala din Brookfield bătrînul Chips era o autoritate, se purtă foarte curtenitor față de el şi fu destul de prudent, ca să se împace cu situația.

În anul 1913 Chips se îmbolnăvi de bronşită şi lipsi de la catedră aproape tot timpul cît dură trimestrul de iarnă. Acesta a fost motivul care l-a determinat ca în timpul verii următoare să-şi ceară pensionarea, căci împlinise şaizeci şi cinci de ani. La urma urmelor vîrsta aceasta era destul de înaintată şi, din anumite puncte de vedere, cuvintele necruțătoare ale lui Ralston îşi făcuseră şi ele efectul. Înțelegea că nu se cade să se mai cramponeze de catedră, dacă nu mai este în stare să-şi facă datoria aşa cum se cuvine. Dar afară de asta pensionarea lui nu însemna că se va despărți definitiv de Brookfield. Va lua o cameră — exact peste drum — la doamna Wickett, care odinioară fusese garderobiera şcolii; va putea vizita şcoala de cîte ori îi va face plăcere şi — dintr-un anumit punct de vedere — va continua să facă parte dintr-însa şi de aici înainte.

La agapa finală de la sfîrşitul trimestrului de vară a anului 1913, făcură elogiul lui Chips, care ținu un discurs. N-a fost un discurs lung, dar era presărat de glume şi rîsetele provocate de el aproape au dublat durata acestuia, căci pentru a putea continua, trebuia să aştepte ca rîsetele să se domolească. Afară de asta mai întrebuința şi o mulțime de citate latineşti, ca apoi să facă aluzie la căpitanul echipelor şcolii, care — după cum spunea Chips — s-a făcut vinovat de exagerare, cînd a vorbit despre meritele şi serviciile sale — ale lui Chips — aduse şcolii din Brookfield.

— Dar faptul acesta se explică — hîm — deoarece el face parte dintr-o familie — hîm — căreia i-a plăcut întotdeauna să exagereze. Îmi aduc aminte — hîm — că din cauza aceasta am fost obligat — hîm — ca într-un rînd să aplic tatălui său — hîm — o mică corecție. (Asistența începu să rîdă în hohote). I-am dat nota 1 la traducerea unui text latinesc, iar el — hîm — a exagerat nota — hîm — transformînd-o în 7. Hîm-hîm!

Sala se cutremura de hohotele elevilor şi participanții începură să-l aclame. Pe urmă le spuse că a făcut patruzeci şi doi de ani de slujbă la catedra şcolii din Brookfield şi că în timpul acesta s-a simțit foarte mulțumit.

— Timpul acesta reprezintă întreagă viața mea, declară el cu toată sinceritatea. *O, mihi praeteritos referat si Jupiter annos*[8] ...hîm — fireşte, nu cred că e nevoie să vă traduc această maximă... (noi rîsete). Îmi aduc aminte de o mulțime de schimbări ce s-au făcut aci la Brookfield. Îmi aduc aminte de — hîm —- prima bicicletă. Îmi aduc aminte că pe vremea aceea nu aveam

[8] O, de mi-ar da Jupiter înapoi anii ce mi i-a luat (Virgiliu).

nici gaz şi nici electricitate şi că între oamenii de serviciu aveam un tînăr lampagiu — care nu făcea altceva decît ştergea sticlele de lampă, avea grijă să fie lămpile întotdeauna pline şi să le aprindă în toată clădirea şcolii. Îmi aduc aminte de un an cu ger cumplit care a durat şapte săptămîni în timpul unui trimestru de iarnă —- cînd nu erau posibile nici un fel de jocuri sportive şi toată şcoala a învăţat să patineze pe gheaţa mlaştinilor. Asta s-a întîrnplat prin anii o mie opt sute optzeci şi ceva. Îmi aduc aminte că într-un rînd două treimi dintre elevii şcolii s-au îmbolnăvit de vărsat şi sala cea mare a fost transformată în infirmerie. Îmi aduc aminte de focurile uriaşe pe care le aprindeam în noaptea de Sf. Mihai. Odată focul se găsea prea aproape de pavilon şi a trebuit să trimitem după pompieri, ca să-l stingă. Dar pompierii se întruniseră şi ei la o serbare a lor, aşa că — hîm — majoritatea dintre ei era într-o stare vrednică de plîns (rîsete). Îmi aduc aminte de doamna Brool a cărei fotografie mai poate fi văzută şi astăzi în prăvălia cofetarului; a făcut serviciu în localul acela pînă în ziua cînd un unchi al ei din Australia i-a lăsat o mare moştenire. De fapt îmi aduc aminte de atîtea şi atîtea lucruri, încît de multe ori mă gîndesc, că ar trebui să le aştern pe hîrtie şi să fac din ele o carte. Dar ce titlu i-aş putea da oare? *Amintiri scrise cu nuiaua şi vergeaua*[9]... ce ziceţi? (Aclamaţii zgomotoase şi rîsete prelungite. „Asta a fost admirabilă, una dintre cele mai reuşite glume ale lui Chips", spuneau participanţii). Ei bine, s-ar putea ca într-o bună zi să încep s-o scriu. În orice caz deocamdată prefer să vă istorisesc părţi dintr-însa. Îmi aduc aminte . .. Îmi aduc aminte, dar îmi aduc aminte mai ales de chipurile voastre pe care nu le uit niciodată, băieţi! Dacă se va întîmpla ca, peste ani de zile de aici înainte, să veniţi să mă vedeţi, ceea ce sper că veţi face cu toţii, şi după aceea voi încerca să-mi aduc aminte, fără să reuşesc, de chipurile voastre mature, pe care le veţi avea atunci, sau la rîndul vostru mă veţi vedea undeva, iar eu nu vă voi recunoaşte, veţi gîndi despre mine: „Moşneagul acesta nu mă mai recunoaşte" (rîsete). Îmi voi aduce totuşi aminte de voi, aşa cum sînteţi *astăzi.* Or, acesta este esenţialul. În amintirea mea nu veţi îmbătrîni niciodată. Nu, pentru mine voi nu veţi îmbătrîni. De pildă, cînd aud pe cîte cineva vorbind despre respectatul nostru Preşedinte al Consiliului, încep să mă gîndesc: „A-da, un băieţaş cumsecade, cu părul zbîrlit pe creştet..., dar care habar n-are să facă deosebirea între gerunziu şi gerundiv" (rîsete repetate). În sfîrşit... nu se poate să continui toată noaptea în felul acesta — hîm — gîndiţi-vă din cînd în cînd la mine, cum fără îndoială mă voi gîndi şi eu la voi. *Haec olivi meminisse juvabit*[10]. .. nici de astă dată nu cred că va fi nevoie să vă traduc textul (din nou rîsete zgomotoase, chiote şi aclamaţii).

---

[9] În original *Memories of Rod and Lines.*

[10] Va veni şi ziua cînd amintirile acestea vor reprezenta bucuria vieţii mele (Virgiliu).

În august 1913 plecă să facă o cură la Wiesbaden, unde fu găzduit în casa profesorului de germană de la Brookfield, Herr Staefel, cu care se împrietenise. Staefel era cu treizeci de ani mai tînăr decît el, dar cu toate acestea se înțelegeau foarte bine împreună. În septembrie, cînd începu şcoala, Chips se întoarse la Brookfield şi se mută în casa doamnei Wickett. După vacanța petrecută în Germania, se simțea mult mai voinic şi mai bine dispus şi aproape îi părea rău că şi-a cerut pensionarea. Totuşi avea destul de lucru. Primea vizita tuturor elevilor noi şi le oferea cîte un ceai. O dată pe lună lua masa împreună cu directorul şcolii, şi o altă dată împreună cu profesorii. Îşi luă sarcina pregătirii şi editării unui nou Anuar al şcolii din Brookfield. Primi să fie preşedinte al Asociației Foştilor Elevi şi se ducea la Londra, ca să participe la banchetele date de această grupare. Din cînd în cînd scria articole pentru revista trimestrială a şcolii din Brookfield şi articolele lui erau pline de glume şi de citate latineşti. Citea în fiecare dimineață ziarul *Times,* de la prima pînă la ultima pagina, şi se obişnui să citească şi romane polițiste — îl pasionase această lectură de la primele romane senzaționale ale lui Sherlock Holmes. Prin urmare era foarte ocupat, dar în acelaşi timp şi foarte mulțumit.

La un an după aceea, în 1914 participă iarăşi la agapa de sfîrşit de an a şcolii. Toată lumea vorbea despre război — războiul civil din Ulster şi dificultățile diplomatice dintre Austria şi Serbia. Herr Staefel, care trebuia să se întoarcă în Germania chiar în ziua următoare, îşi exprimase convingerea că situația din Balcani nu poate să aibă urmări serioase.

XIII

Veniră anii de război.

Primele clipe de emoție şi primele motive de optimism de la început. Bătălia de la Marna, compresorul rusesc, Kitchener.

— Credeți că războiul va dura vreme mai îndelungată, domnule?

Punîndu-i-se întrebarea în felul acesta, în timpul cît el urmărea jocul de antrenament al sezonului, Chips dete un răspuns plin de haz. Se înşela, cum se înşelau mii de oameni în aceeaşi situație; dar spre deosebire de aceste mii de oameni, el nu încercă totuşi să se amăgească, după ce evenimentele începură să se precipite.

— Cred — hîm — că pînă la Crăciun — hîm — va trebui să-i terminăm. Virtual germanii sînt bătuți de mult. Dar cum de-mi pui o astfel de întrebare? Nu cumva — hîm — te gîndeşti să te angajezi — hîm — şi dumneata, Forester?

Riposta aceasta fu un fel de glumă, la adresa lui Forester care era cel mai mic de statură dintre noii elevi ai şcolii — cam patru urme înălțime, deasupra bocancilor lui plini de noroi cu care juca fotbal. (Şi cînd te gîndeşti

bine la ce s-a întîrnplat mai tîrzîu, gluma pare prematură, deoarece Forester şi-a găsit moartea în anul 1918 cînd, lovit de un şrapnel, s-a prăbuşit cu avionul în flăcări, aproape de Cambrai.) Dar nimeni nu putea bănui ce ascunde viitorul. Cînd sosi ştirea despre cel dintîi fost elev al şcolii din Brookfield, care căzuse în timpul unei lupte din luna septembrie, evenimentul luă proporţiile unei tragice senzaţii. Cînd află despre moartea lui, Chips se gîndi: acum o sută de ani elevii din Brookfield au luptat *împotriva* francezilor. Ce amănunt ciudat, dintr-un anumit punct de vedere, ca sacrificiile unei generaţii să compenseze şi să şteargă în felul acesta, sacrificiile generaţiei precedente. Încercă să explice această situaţie lui Blades, şeful promoţiei, dar Blades care nu avea mai mult de optsprezece ani şi-şi făcea antrenamentul pentru a intra într-o şcoală de cadeţi, se mulţumi să rîdă. La urma urmelor, ce legătură puteau să aibă aceste consideraţii, din domeniul istoriei, cu situaţia de acuma? Fireşte, aici nu putea fi vorba de altceva, decît de una dintre ciudăţeniile bătrînului Chips.

1915. Armatele sînt imobilizate în încleştarea tragică de la litoralul mării pînă la hotarul cu Elveţia. Urmează Dardanellele şi Gallipoli. În apropiere de Brookfield apar cantonamentele armatei; terenurile şcolii sînt întrebuinţate de soldaţi, pentru jocurile sportive şi pentru instrucţie; foarte curînd după aceea se formează şi O.T.C.[11] din Brookfield. Majoritatea profesorilor mai tineri sînt plecaţi pe front sau umblă îmbrăcaţi în uniformă. În fiecare duminică seara se oficiază un serviciu divin în capela şcolii, după terminarea căruia Chatteris citeşte lista cu numele elevilor căzuţi şi le face cîte o biografie sumară. Scena este extrem de impresionantă, dar Chips, care este aşezat în ultima strană de sub foişorul capelei, se gîndeşte înduioşat: „Pentru el toate acestea sînt simple nume ale unor tineri, căci el nu are în faţa ochilor chipurile lor, aşa cum au fost şi cum le văd eu acum“.

1916. Bătălia de la Somme. Într-o duminică seara se citeşte o listă cu douăzeci şi unu de nume.

Pe la sfîrşitul acelei dezastruoase luni iulie**,** Chatteris veni într-o după-amiază în casa doamnei Wickett, ca să stea de vorbă cu Chipsi. Părea sfîrşit de puteri, copleşit de griji şi arăta grav bolnav.

— Ca să-ţi spun adevărul, Chipping, aici nu duc cîtuşi de puţin o viaţă uşoară. Am treizeci şi nouă de ani şi sînt necăsătorit, aşa că se găsesc o mulţime de oameni care-şi, închipuie că ştiu mai bine decît mine, care ar fi datoria mea în actuala situaţie. Din nenorocire însă eu sînt diabetic şi n-aş putea amăgi pe un medic militar, decît cel mult dacă ar fi orb, dar în acelaşi timp nu înţeleg ce m-ar putea obliga să-mi afişez certificatul medical deasupra intrării, ca să-l vadă toată lumea.

Chips nu bănuise nimic, în legătură cu situaţia în care se găsea Chatteris şi rămase consternat, cînd află nemulţumirile lui, mai ales că

---

[11] *Officer's Training Corps:* organizaţie, pentru instrucţia Premilitară, începută în timpul războiului şi menţinută pe lîngă toate şcolile din Anglia.

omul acesta îi era foarte simpatic. Directorul .continuă:

— Uite care este situația adevărată: Ralston a umplut şcoala de profesori tineri, fără îndoială toți elemente de primul rang, dar acuma majoritatea acestora se găseşte sub drapel şi locțiitorii lor, în general vorbind, sînt o jale. Într-o seară din săptămînă trecută, în timpul cît îşi pregăteau lecțiile în sala de studii, elevii au turnat cerneală pe ceafa unuia dintre ei şi imbecilul acesta a fost apucat de o criză de isterie. Sînt obligat să fac lecții cu elevii din clasă şi să prepar cursuri pentru astfel de tîmpiți; lucrez în fiecare seară pînă la miezul nopții şi după toate aceste sacrificii, mai trebuie să suport şi afronturile celor care-şi închipuie că sînt un *învîrtit.* Nu cred că voi fi în stare să suport multă vreme situația aceasta. Dacă în timpul trimestrului viitor nu se vor îndrepta lucrurile, să ştii că voi cădea grămadă.

— Nici nu bănui eşti, cît îmi pare de rău, declară Chips.

— Am fost convins chiarde la început, că dumneata mă vei înțelege. Tocmai de aceea am venit să stau de vorbă cu dumneata. Uite ce, ca să nu mai pierdem vremea de pomană, aş vrea să te întreb — dacă te simți la înălțimea acestei însărcinări şi-ți va face plăcere — ce ai zice de pildă, dacă te-aş ruga să revii pentru un timp la catedră? Cu sănătatea o duci destul de bine şi, evident, dumneata eşti la curent cu mersul şcolii. Nu mă gîndesc cîtuşi de puțin să te oblig să faci ceva ce ar întrece puterile dumitale — nici nu va trebui să faci nici un fel de efort — cel mult să iei din cînd în cînd asupra dumitale cîte o însărcinare mai uşoară care-ți va face plăcere. Principalul motiv pentru care țin în mod cu totul deosebit ca să te ştiu alături de mine nu este, propriu-zis, ceea ce vei face — deşi activitatea dumitale o consider de cea mai mare valoare — ci pentru că am nevoie de ajutorul dumitale din alt punct de vedere, anume că aş vrea să te ştiu că faci parte dintre oamenii şcolii. La şcoala din Brookfield nimeni n-a fost atît de popular ca dumneata şi tot aşa eşti şi astăzi — aşa că prezența dumitale va contribui la menținerea prestigiului ei, în cazul cînd acesta ar fi amenințat să se prăbuşească. După toate probabilitățile această eventualitate este astăzi foarte aproape...

Cu respirația întretăiată şi sufletul înfiorat de o fericire frenetică, Chips i-a răspuns, fără să mai stea pe gînduri:

— Voi veni...

XIV

Totuşi nu renunță la apartamentul ce-l avea în casa doamnei Wickett; de fapt el locuia tot acolo, dar în fiecare dimineață, cam pe la zece-jumătate, îşi îmbrăca pardesiul şi înfăşurîndu-şi şalul împrejurul gîtului, trecea drumul şi intra în localul şcolii. Se simțea foarte bine dispus şi însărcinările

ce le avea acum, nu erau din cale-afară de grele. Avea cîteva clase cu care făcea lecții de limba latină şi istorie a romanilor — aceleaşi lecții pe care le făcuse şi înainte de asta — şi cu aceeaşi metodă de pronunțare. Făcea acelaşi joc de cuvinte în legătură cu *Lex Canuleia* — acum în şcoală era o nouă generație care n-o auzise încă — şi era absurd de încîntat de succesul ce-l avea de fiecare dată. Se simțea aproape ca un artist de varieteu care iese din nou în fața publicului, după ce şi-a dat ultimul şi irevocabilul spectacol de plecare din teatru.

Toată lumea spunea despre el că este neîntrecut, deoarece reuşea să recunoască extrem de repede pe fiecare elev, după înfățişare, şi-i reținea şi numele. Nici nu bănuiau în ce măsură continuase să păstreze contactul cu şcoala, deşi locuia de cealaltă parte a străzii.

În general vorbind, Chips reuşi admirabil în noile sale însărcinări. Datorită cine ştie cărei împrejurări, prezența lui contribuia la uşurarea situației şi toată lumea avea această convingere. Pentru prima dată în viață simțea şi el, că prezența sa este *necesară* — şi necesară pentru ceva la care el însuşi ținea foarte mult. În toată lumea aceasta nu există un sentiment mai sublim, decît cel pe care-l încerca el acuma, la sfîrşitul vieții.

Începu să facă şi glume noi, în legătură cu O.T.C., cu sistemul de raționalizare al alimentelor şi cu obloanele împotriva raidurilor aeriene pe care trebuiră să le instaleze la toate ferestrele. De un timp încoace pe lista de bucate a şcolii îşi făcea apariția în fiecare luni o mîncare de crochete pe care Chips o boteză *abhorendum* „mîncarea care-ți face oroare". Gluma aceasta se răspîndi cu iuțeala fulgerului în toată şcoala. „Ai auzit ultima glumă a lui Chips?"

În iarna, anului 1917 Chatteris căzu la pat şi Chips avu din nou ocazia, pentru a doua oară în viața sa, să conducă şcoala din Brookfield în calitate de director interimar. În luna aprilie Chatteris muri şi administratorii şcolii întrebară pe Chips, dacă ar fi dispus să-şi continue activitatea de director interimar „pe tot timpul cît va dura războiul".

Chips primi, dar cu condiția să nu i se acorde nici un titlu oficial. În mod instinctiv încercă să evite această supremă onoare, după care sosise momentul să poată întinde mîna, dar se simțea din atîtea puncte de vedere mai prejos de această demnitate.

— Cred că înțelegeți — hîm — acum eu nu mai sînt tînăr — hîm — şi n-aş vrea să se aştepte prea mult din partea mea. Eu sînt exact ca şi maiorii şi coloneii aceştia — hîm — pe care acuma îi poți vedea în toate părțile: un produs al timpurilor anormale. În realitate eu sînt pur şi simplu unul care a fost scos din serviciul activ şi trecut la glotaşi.

1917—1918. Chips se ținu bine tot timpul acesta. Dimineața şi-o petrecea în cabinetul directorial, tratînd probleme şi ocupîndu-se de plîngeri şi cereri. Datorită vastei sale experiențe, reuşise să aibă încredere în sine şi era plin de bunăvoință şi amabilitate. Amănuntul cel mai de seamă era să

păstrezi simțul proporțiilor. Era atîta lume care pierduse acest simț al echilibrului sau era pe cale să-l piardă; prin urmare părea cu atît mai indicat să-l păstreze, acolo unde se mai găsea şi de unde în mod implicit, nu trebuia să lipsească.

Acum în timpul serviciului divin ce se oficia în fiecare duminică la capelă, el era cel care citea lista tragică şi uneori se întîmpla ca elevii să-l vadă şi să-l audă că este cu glasul înecat de lacrimi. Dar la urma urmelor de ce să nu fie? El era un moşneag şi, fără îndoială, ar fi disprețuit pe oricare altul în locul lui, văzînd la el această dovadă de slăbiciune.

Într-una din zile primi o scrisoare de la nişte prieteni pe care-i avea în Elveția. Deşi trebuise să treacă prin numeroase oficii de cenzură, totuşi, scrisoarea aceasta îi aducea veşti. Duminica următoare, după citirea listei numelor şi a biografiilor, se opri o clipă, ca apoi să adauge:

— Puțini dintre dumneavoastră care au fost aici şi înainte de izbucnirea războiului îşi vor aduce aminte de Max Staefel, profesorul de limba germană. La izbucnirea acestui război, el se găsea tocmai în Germania. Cît timp a fost la şcoala din Brookfield, era foarte simpatizat şi şi-a făcut o mulțime de prieteni. Celor care l-au cunoscut, probabil le va părea rău, cînd vor afla că a fost ucis săptămînă trecută, în luptele de pe frontul din Apus.

Cînd se aşeză pe scaun, era palid, căci îşi dădea seama că a făcut ceva neobişnuit. Nu se consultase cu nimeni în această privință, prin urmare în orice caz răspunderea nu putea cădea în sarcina altei persoane, afară de el. Ceva mai tîrziu, după ce ieşiră din capelă, surprinse conversația dintre doi elevi:

— Chips spunea că pe frontul din Apus ... Nu cumva cu asta vrea să spună că el lupta în rîndurile germanilor?

— Eu cred că asta voia să spună.

— În cazul acesta mi se pare foarte ciudat, că el i-a citit numele, odată cu al celorlalți care erau pe listă. La urma urmelor acesta era un *duşman.*

— Îmi închipui că şi asta este una dintre ideile originale ale lui Chips. Moşneagului nostru i se năzare mereu cîte ceva.

Întors în camera sa, Chips nu se simți cîtuşi de puțin dezamăgit de vorbele elevilor săi. Da, el îşi avea şi astăzi ideile sale — ideile despre demnitate şi generozitate care deveneau din ce în ce mai rare în mijlocul acestei lumi lipsite de cumpăt. Tocmai de aceea îşi zise şi el: „Şcoala din Brookfield le acceptă şi ea, pentru că vin de la mine, dar, fără îndoială, nu le-ar admite pentru nimic în lume la altul".

Într-o zi, cerîndu-i-se părerea în legătură cu exercițiile de luptă la baionetă, desfăşurate în apropierea terenurilor de cricket, răspunse cu glasul tărăgănat şi puțin astmatic, pe care cunoştințele sale îl imitau atît de des şi în mod exagerat:

— Acest fel de a ucide omenii — hîm — mi se pare un procedeu

extrem de vulgar.

Riposta lui făcu ocolul şcolii şi fu mult apreciată — auzi, bătrînul Chips să dea răspunsul acesta unui reprezentant al Ministerului de Război şi să-i spună că lupta la baionetă este un procedeu vulgar. Nici nu s-ar fi putut ca Chips să-i dea un alt fel de răspuns. Şi puțin după aceea îi găsiră un calificativ, un epitet care tocmai începuse să-şi facă drum în conversația de toate zilele: el era împotriva războiului.

XV

Într-un rînd, tocmai într-o seară luminată de lună, se dădu alarma aeriană exact cînd Chips îşi făcea lecțiile de latină cu elevii din clasa a patra. Tunurile începură să bubuie aproape instantaneu şi, cum pe afară şrapenele cădeau în toate părțile, Chips îşi zise că tot atît de bine vor putea să stea şi acolo unde erau, fără să se mai mişte — într-o sală de studii de la parter. Şcoala era foarte solid clădită şi oferea cel mai bun adăpost ce s-ar fi putut găsi la Brookfield; dacă s-ar fi întîrnplat să primească o lovitură directă, în orice caz nu mai puteau nădăjdui să mai scape cu viață, indiferent de locul unde s-ar fi găsit.

Astfel îşi continuă lecția, vorbind cu glasul ceva mai ridicat, în mijlocul bubuitului tunurilor şi al vîjîitului de şrapenele care explodau în aer. Unii dintre elevi păreau emoționați şi numai foarte puțini puteau să-şi concentreze atenția. Le spuse deci cu blîndețe:

— Robertson, s-ar putea să ți se pară — tocmai în această clipă a istoriei universale — hîm — că problema cuceririi Galliei de către Caesar, întîmplată mai acum două mii de ani, ar fi — hîm — de importanță secundară, iar conjugarea verbului neregulat *tollo* ar avea — hîm — şi mai puțină importanță. Cu toate acestea, te rog să mă crezi, dragă Robertson — hîm, că nu e cîtuşi de puțin adevărat. (Exact în clipa aceasta se auzi în apropiere o explozie extrem de puternică.) Importanța lucrurilor nu se poate judeca — hîm — după zgomotul pe care-l fac. Doamne fereşte, nicidecum, şi începu să rîdă uşor. Şi lucrurile acestea — hîm — care au durat mii de ani... nu vor putea fi înlăturate... din cauză că cine ştie ce negustor de gaze prost mirositoare a inventat în laboratorul său — hîm — un nou gen de ticăloşie.

Între elevi se auziră chicoteli sfioase, din cauză că Burrow, profesorul de chimie, un tînăr palid, slab şi inapt pentru serviciul militar, era numit negustor de gaze prost mirositoare. Urmă a doua explozie mult mai apropiată.

— Haideți să continuăm cu lecția — hîm —, dacă ne va fi scris să fim întrerupți din nou — hîm — cel puțin să ne găsească ocupați — hîm — cu ceva care să fie anume indicat. Se găseşte cineva între voi, care să fie dispus să ne analizeze un text?

Maynard, un băiat dolofan, încrezut, inteligent şi îndrăzneț, declară:

— Îl voi analiza eu, domnule profesor!

— Foarte bine! Deschide la pagina patruzeci şi începe cu ultimul rînd!

Exploziile continuau asurzitoare; toată clădirea se cutremura, de parcă ar fi fost gata să se prăbuşească din temelii. Maynard deschise la pagina indicată, care era ceva mai departe, şi începu să citească cu glasul subțire:

— *Genus hoc erat pugnae . . .*

Elevii începură să rîdă cu hohote şi Chips adăugă:

— Care va să zică vedeți — hîm — că limbile acestea moarte au obiceiul să învie — hîm — şi ele cîteodată, ei ce ziceți? Nu-i aşa?

Ceva mai tîrzîu aflară că în Brookfield şi împrejurimi au căzut cinci bombe, dintre care cea mai apropiată exact în marginea terenurilor de sport ale şcolii. Fuseseră ucise nouă persoane.

Incidentul acesta trecu din gură în gură, fu repetat şi amplificat cu fel de fel de înfloriturі:

— Moşneagul acesta cumsecade nici n-a clipit din ochi. Dimpotrivă, a găsit o glumă foarte veche, cu care să ilustreze ceea ce se întâmplă. Ceva din cartea lui Caesar, în care se vorbeşte despre felul de luptă al germanilor. Ce zici, nici nu ți-ar veni să crezi, că în cartea lui Caesar s-ar putea găsi astfel de lucruri? Şi felul în care Chips a început să rîdă ... ştii cum rîde el. .. Îi curg lacrimile în lungul obrazului... Cred că în viața mea nu l-am văzut rîzînd atît de mult...

Numele lui devenise un fel de legendă.

Cu roba lui de profesor care-i atîrna ferfeniță de pe umeri, cu mersul care tocmai acuma începuse să devină un fel de tipăit nesigur, cu ochii blînzi, privindu-te pe deasupra ochelarilor încadrați în sîrmă şi cu observațiile lui pline de haz, era omul pe care Brookfield n-ar fi vrut pentru nimic în lume să-l vadă că s-a schimbat nici cu un fir de păr.

Ziua de 11 noiembrie 1918.

Ştirea sosi în timpul dimineții; elevilor li se acordă o zi întreagă de vacanță şi rugară bucătarii să pregătească cele mai gustoase bucate ce şi le puteau permite în timpul acestei perioade de raționalizare a alimentelor. În sala cea mare unde erau aşternute mesele, elevii cîntau şi aclamau, iar la urmă se desfăşură şi o mare bătălie, cu proiectile făcute din miez de pîine. Cînd Chips apăru în mijlocul acestui tumult, se făcu o clipă de linişte, dar imediat după aceea uralele începură să se ridice în valuri nesfîrşite; toată lumea se uita curioasă şi cu ochii strălucitori la el, ca la un simbol al victoriei. Se îndreptă spre estradă, ca şi cînd ar fi avut intenția să vorbească; elevii tăcură numaidecît, pentru a-l asculta, dar bătrînul Chips clătină din cap, apoi zîmbi şi imediat după aceea ieşi din sală.

Fusese o zi umedă şi înecată de ceață, aşa că, în timpul cît trecu drumul, ca să ajungă în localul şcolii şi să intre în sala de mese, răci. Ziua

următoare căzu la pat, bolnav de bronşită şi zăcu pînă după Crăciun. Dar, chiar în seara aceea de 11 noiembrie, după ce ieşi din sala de mese a elevilor, adresă o cerere Consiliului de Administraţie al şcolii, în care-şi cerea demisia.

Cînd elevii se întoarseră la şcoală, din vacanţa de Crăciun, el era instalat din nou în casa doamnei Wickett. La cererea lui specială nu se făcu nici un fel de ceremonial pentru despărţire şi nici prezentări, se mulţumi doar să strîngă mîna succesorului său, iar cuvîntul „interimar" fu şters din catalogul şi hîrtiile oficiale ale şcolii. Războiul era acum terminat.

XVI

Şi astăzi, după ce trecuseră cincisprezece ani de la această întîmplare, se putea gîndi cu adîncă şi măreaţă linişte la tot ce s-a întîrnplat atunci. Nu era bolnav, ceea ce fireşte părea de la sine înţeles — doar că din cînd în cînd se simţea obosit şi în timpul lunilor de iarnă respira cu greutate. Nu voia să plece în străinătate — într-un rînd plecase pe Riviera, dar avusese nenorocul să nimerească în timpul unui sezon rece, dintre acelea despre care publicitatea ce se face acestei staţiuni climaterice are cea mai mare grijă să nu se vorbească niciodată:

— Prefer — hîm — să răcesc — hîm — la mine acasă, spunea el de multe ori după aceea.

Trebuia să fie foarte prevăzător în timpul zilelor cînd vîntul bătea din răsărit, dar în general toamnele şi iernile nu erau prea grele; focul ardea vesel în vatră, avea cărţi cu care să-şi petreacă timpul şi se putea gîndi şi la vara ce trebuia să vină şi care, bineînţeles, era anotimpul său preferat; dar, făcînd abstracţie de temperatura pe care o suporta fără greutate, mai erau şi vizitele foştilor săi elevi, pe care-i primea mereu în casa sa. În fiecare sîmbătă sosea cîte unul cu automobilul, ca să viziteze şcoala din Brookfield şi nu se întîmpla niciodată să nu treacă şi pe la el.

Uneori prezenţa lor, cînd veneau prea mulţi odată, îl obosea, dar cu toate acestea nu se sinchisea prea din cale-afară, căci după plecarea lor se putea odihni şi putea dormi. Vizitele lor îi făceau plăcere, poate chiar mai multă plăcere decît toate bucuriile ce-i mai rămăseseră în această viaţă.

— Ei... ce zici Gregson — hîm — îmi aduc aminte de dumneata — hîm — că erai încet la toate cele — hai? Probabil tot atît de încet vei fi şi cînd îţi va veni rîndul să îmbătrîneşti — hîm — ca şi mine ... nu-i aşa?

Şi ceva mai tîrziu, după ce rămînea singur şi venea doamna Wickett, ca să ridice serviciul de ceai, începea să-i spună:

— Doamnă Wickett, tînărul Gregson a venit să mă vadă — hîm — îţi mai aduci aminte de el, nu-i aşa? Un tînăr înalt, care purta ochelari... şi în toate cele era prea încet — hîm — acum are o slujbă — hîm — la Societatea

Națiunilor, unde cred că — hîm — încetineala lui nu se va băga de seamă... nu-i aşa?

Şi uneori, pe înserat, cînd se auzea sunînd clopoțelul pentru apel, se apropia de fereastră şi se uita peste drum, pe deasupra gardului şcolii şi vedea în depărtare şirul lung al elevilor care treceau prin fața profesorului de pe bancă. Vremuri noi şi nume noi cele de acum... dar cu toate acestea mai stăruiau şi astăzi unele dintre cele de altădată... „Jefferson, Jennigs, Jolyon, Jupp, Kingsley Primus, Kingsley Secundus, Kingsley Tertius, Kingston... unde sînteți voi astăzi toți şi spre ce parte de lume ați apucat?..."

— Doamnă Wickett, vrei să-mi aduci un ceai, înainte de prepararea lecțiilor, te rog!

Primii zece ani de după război se desfăşurară în mijlocul unui freamăt de schimbări şi nepotriviri. Chips, care fu martorul acestor schimbări, se simțea profund dezamăgit, cînd vedea ce se întîmplă dincolo de frontierele țării. Ruhr, Chanak, Corfu — evenimentele ce se desfăşurau în restul lumii, îi ofereau suficiente motive de nelinişte. Dar în apropierea sa, aici în Brookfield şi chiar, dintr-un punct de vedere mult mai larg, în Anglia, mai exista ceva ce lui îi încălzea inima, deoarece acest ceva era vechi şi mai continua încă să se mențină.

Din zi în zi îşi dădea tot mai limpede seama de haosul imens din restul lumii, pentru care Anglia făcuse atîtea sacrificii... probabil mai multe decît ar fi trebuit. Dar se simțea profund mulțumit de Brookfield. Şcoala aceasta prinsese rădăcini adînci în conştiința oamenilor şi rezistase tuturor vicisitudinilor, schimbărilor inerente războiului şi greutăților lui. Dintr-un anumit punct de vedere, în acest înțeles măi adînc, era chiar de mirare cît de puțin se schimbase. Elevii păreau că sînt mai bine educați; pedepse nu se mai dădeau, dar în schimb în şcoală se auzeau certuri şi bîrfeli mult mai des. Raporturile dintre profesori şi elevi deveniseră mult mai sincere şi mai prieteneşti — mai puțin pompoase pe de o parte, iar pe de alta mai puțin insinuante. Unul dintre noii profesori, un tînăr proaspăt ieşit de la Oxford mersese atît de departe, încît admisese ca elevii din clasa a şasea să i se adreseze întrebuințînd numele său de botez. Chips nu era de acord cu acest procedeu, în realitate s-a simțit chiar puțin speriat, cînd a aflat despre această întîmplare.

— Procedînd în felul acesta — hîm — cred că ar putea să-şi semneze şi rapoartele de sfîrşit de an — hîm — cu „al dumneavoastră cu tot respectul" . . . adică de ce nu? spunea el în timpul unei conversații.

În timpul grevei generale din 1926 elevii şcolii din Brookfield încărcau camioarie-automobile cu produse alimentare. După ce totul se termină, Chips se simți cuprins de o emoție cum nu mai cunoscuse din timpul războiului. Intervenise ceva, se întîmplase un eveniment ale cărui consecințe trebuiau să se manifeste abia de aici înainte, dar un fapt era cert: Anglia reuşise din nou să facă ordine la ea acasă. Şi cu ocazia concursurilor de

retorică din anul acela, cînd un vizitator american începu să discute despre sumele enorme ce le-a pierdut țara din pricina grevei, Chips îi răspunse:

— Da, aveți dreptate — hîm — reclama costă întotdeauna parale.

— Reclama?

— Ei bine, nu sînteți de părere — hîm — că a fost o reclamă şi încă o reclamă dintre cele mai reuşite? O săptămînă întreagă de grevă — hîm — fără să fi înregistrat un singur mort şi fără să fi tras un singur foc de armă! Țara dumitale — hîm — ar fi vărsat mai mult sînge —- hîm — cu ocazia unei simple descinderi într-un local clandestin de băuturi spirtoase.

Rîsete... rîsete şi haz... în toate părțile pe unde se arăta şi, indiferent de ceea ce spunea, cuvintele lui erau primite cu hohotele de aprobare ale ascultătorilor. Îşi crease reputația unui om neîntrecut în glume şi auditorii lui se aşteptau să-l audă mereu glumind. De fiecare dată cînd se ridica să vorbească la o întrunire sau în timpul unui banchet, publicul se pregătea dinainte pentru glumele ce trebuiau să urmeze. Îl ascultau, dispuşi să se distreze şi era foarte uşor să-i mulțumească. Uneori se întîmpla să rîdă chiar înainte ca Chips să-şi fi plasat gluma.

— Bătrînul Chips a fost astăzi în formă, spuneau ei după aceea. E extraordinar cum ştie să scoată în evidență partea hazlie a lucrurilor. ...

Începînd din anul 1929 Chips nu mai părăsi Brookfieldul, nici chiar pentru banchetele anuale de la Londra ale foştilor elevi ai şcolii. Se temea de răceală, iar nopțile pierdute începuseră să-l obosească din cale-afară. Dar cînd era timp frumos, mai trecea şi acum drumul, pînă la şcoală şi continua să primească vizitatori în apartamentul său, cum făcea şi înainte de asta. Facultățile lui intelectuale nu suferiseră nici o schimbare din pricina vîrstei şi nu ducea nici un fel de griji, în nici o privință. Venitul său era mai mare decît ar fi putut el cheltui pentru trebuințele sale personale, iar micul său capital, plasat în titluri garantate cu aur, nu suferise nici o reducere de pe urma crizei. O mare parte din banii pe care-i avea, îi dăruia oamenilor care veneau la el să se plîngă de nenorocirile ce i-au lovit, diverselor fundații şcolare şi şcolii întreținute la Londra de cei din Brookfield. În anul 1930 îşi făcu testamentul. În afară de cîteva legate, destinate acestei şcoli şi doamnei Wickett, îşi lăsă toată averea pentru înființarea unei burse de intrare la Brookfield.

193... 1932...

— Domnule profesor, ce părere aveți despre Hoover?

— Credeți că vom mai reveni vreodată la etalonul aur?

— În general ce părere aveți despre situația de acuma, domnule profesor? Credeți că o liniştire a crizei ar putea să se producă în curînd?

— Spune, vechiul meu prieten Chips, cînd crezi că ar putea să urmeze refluxul? Cu experiența pe care o ai în acest domeniu, fără îndoială poți să prevezi?

Toți îi puneau tot felul de întrebări, ca şi cînd el ar fi fost un fel de

profet sau o enciclopedie, luate amîndouă împreună — poate chiar mai mult decît atîta, deoarece le plăcea să-i audă răspunsul, formulat ca un fel de glumă. Aşa că le răspundea:

— Ce v-aş putea spune despre Henderson — hîm — pe vremea cînd eram mult mai tînăr, se găsea întotdeauna cîte cineva căre să făgăduiască oamenilor — hîm — nouă pence pentru patru. Nu ştiu ca cineva — hîm — să fi primit cu adevărat cele nouă pence, dar văd că astăzi cei care ne conduc — hîm —au reuşit să rezolve problema — hîm — dîndu-ți patru pence pentru nouă.

Rîsete.

Uneori cînd se plimba prin curtea şcolii, elevii mai mici şi mai îndrăzneți se apropiau de el şi-i puneau cîte o întrebare, numai pentru ca să poată repeta colegilor lor „ultima“, auzită de la Chips.

— Vă rog, domnule profesor, ce părere aveți despre planul de cinci ani?

— Domnule profesor, dumneavoastră credeți că Germania ar fi în stare să facă un nou război?

— Ați fost la noul cinematograf, domnule profesor? Eu am fost ieri, împreună cu părinții. Este un local impunător, mai ales pentru un oraş atît de mic ca Brookfield. Au şi un Wurlitzer.

— Ei, nu mai spune — hîm — dar ce naiba o mai fi şi Wurlitzer acesta?

— Este o orgă, domnule profesor... o orgă pentru cinematograf.

— Sfinte Doamne... am văzut numele acesta anunțat pe afişe, dar mi-am închipuit — hîm — dar mi-am închipuit că trebuie să fie — hîm —- un fel de crenvuşti.

Hohote de rîs:

— Să vă spun una nouă, băieți, ultimul calambur, ceva nemaipomenit! Mai zilele trecute am vorbit cu el despre noul cinematograf şi...

XVII

Într-o după-amiază de noiembrie din anul 1933, Chips se aşezase în salonul din față al doamnei Wickett. Era frig şi ceață şi nu îndrăznise să iasă din casă. Din ziua aniversării armisițiului nu se simțea tocmai bine; îşi închipuia c-a răcit puțin în timpul serviciului divin, oficiat în capela şcolii. În dimineața aceleiaşi zile doctorul Merivale venise să-l vadă, cu ocazia vizitei ce i-o făcea din două în două săptămîni.

— Totul merge strună, ei? Te simți bine dispus? Vezi aşa... caută şi nu te mişca din casă pe astfel de vreme... sînt o mulțime de cazuri de gripă. Aş fi fericit, dacă-mi va fi dat şi mie să trăiesc o viață tot atît de liniştită ca a

dumitale.

Viața *lui...* şi ce viață dusese el! În timpul acestei după-amieze, stînd în apropierea focului, tot cortegiul de amintiri începu să se desfăşoare, prin fața ochilor săi. Lucrurile pe care le făcuse şi pe care le văzuse. Universitatea din Cambridge, prin anii şaizeci; Great Gabie într-o dimineață de august; Brookfield cît e anul de lung şi ani de-a rîndul. Dar tocmai de aceea, erau atîtea pe care el încă *nu* le făcuse şi nici de aici înainte nu le va face, din pricină că le amînase vreme atît de îndelungată... De pildă pînă acum nu făcuse nici un drum cu avionul, nici nu văzuse un film vorbitor. Astfel că avea în acelaşi timp experiență mai multă, dar şi mai puțină decît un elev de şcoală, şi totuşi paradoxul acesta dintre tineri şi bătrîni, lumea îl numea progres.

Doamna Wickett plecase de acasă, ca să-şi viziteze nişte rude dintr-o localitate vecină. Ceaiul şi toate cele trebuitoare aşteptau gata pe masă, cu feliile de pîine şi unt şi cîteva ceşti suplimentare, pentru cazul cînd se va întîmpla să sosească cineva. Pe o astfel de vreme era însă foarte puțin probabil să vină cineva; afară, ceața devenea din ce în ce mai deasă, aşa că era aproape sigur că va rămîne tot timpul singur.

Dar nu, cam pe la patru fără un sfert se auzi soneria de la intrare şi Chips se duse el însuşi să vadă cine este (deşi n-ar fi trebuit să facă o astfel de imprudență); se pomeni față în față cu un băiețaş, pe cap cu chipiul şcolii din Brookfield şi cu înfățişarea timidă şi speriată:

— Vă rog, domnule, aici stă domnul Chips?, începu el.

— Hîm — cred că ar fi mai bine să intri, răspunse Chips. Şi numaidecît după aceea, cînd ajunseră în cameră, adăugă: Omul pe care-l cauți — hîm — sînt chiar eu. Ei, ia spune, cu ce te-aş putea servi?

— Mi-au spus băieții, domnule, că vreți să vorbiți cu mine.

Chips începu să zîmbească. Era o veche glumă, una dintre farsele pe care elevii mai vechi le făceau celor proaspăt sosiți, şi el, care în tinerețea sa făcuse mai multe glume de felul acesta decît oricare, nu avea nici un motiv să fie nemulțumit. De altfel îi făcea plăcere să termine gluma făcută de elevi, cu o glumă făcută de el însuşi, ca să le dovedească tuturor că el este în stare să fie la înălțime, chiar în situația de acum. Îi răspunse deci cu o clipire şireată în luminile ochilor:

— Da, aşa este, dragul meu, voiam să iei ceaiul împreună cu mine. Poftim şezi — hîm — pe scaunul acela din apropierea focului. Hîm — mi se pare că nu te-am mai văzut pînă acum? Cum se face asta?

— Abia astăzi am ieşit din infirmerie, domnule profesor, unde am zăcut de vărsat, chiar de la începutul trimestrului.

— A... aşa înțeleg, asta le explică pe toate.

Chips începu obişnuitul ritual, cu amestecul diverselor feluri de ceai din mai multe cutii; din fericire în bufet mai avea o jumătate de tort de migdale, cu glazură trandafirie de zahăr. Află că pe vizitatorul său îl cheamă

Linford, că este originar din Shropshire şi că din familia sa el este cel dintîi care frecventează şcoala din Brookfield.

— Să ştii Linford — hîm — că şcoala din Brookfield îţi va plăcea — după ce te vei obişnui cu viaţa pe care trebuie s-o duci aici. Nu este nici pe departe,— hîm — o şcoală atît de îngrozitoare, cum îţi închipui. Eşti puţin intimidat — hîm — de ceea ce vezi aici, nu-i aşa? Trebuie să ştii, dragul meu, că la început şi eu am fost intimidat. Dar asta s-a întîrnplat — hîm — foarte de mult; ca să fiu precis — hîm — de atunci sînt şaizeci şi trei de ani. Cînd am intrat în sala cea mare — hîm — şi am văzut atîţia băieţi laolaltă — crede-mă, am rămas înspăimîntat. Ca să-ţi spun adevărul — hîm — nu cred ca înainte de aceea să fi fost vreodată atît de speriat. Nici chiar în timpul — hîm — războiului, cînd ne bombardau germanii. Dar spaima aceasta — hîm — n-a fost de lungă durată, căci foarte curând după aceea am început — hîm — să măî simt mai în largul meu.

— La începutul acelui trimestru au fost mulţi elevi noi, domnule profesor? întrebă Linford cu sfială.

—- Cum? Sfinte Doamne — dar eu nu eram elev, eram bărbat — un tînăr de douăzeci şi doi de ani! Data viitoare cînd vei vedea un tînăr, un profesor nou, care face pregătirea lecţiilor pentru prima dată, în sala cea mare — nu uita să-ţi aduci aminte de răcorile prin care trece!

— În cazul cînd pe vremea aceea, domnule profesor, aveaţi douăzeci şi doi de ani . . .

— Da? Ce anume?

— Atunci, domnule profesor, dumneavoastră trebuie să fiţi foarte bătrîn.

Chips începu să rîdă liniştit şi îndelung, mai mult pentru sine însuşi. Ce glumă reuşită.

— De — hîm — astăzi n-aş mai putea afirma — hîm — că sînt pui de vrabie.

Şi continuă să rîdă liniştit.

Pe urmă începu să vorbească despre alte subiecte, despre Shropshire, despre şcoli, despre viaţa şcolară în general şi despre ştirile publicate de ziare în ziua aceea.

— Tinereţea dumitale — hîm — Linford se desfăşoară în mijlocul unei lumi foarte ostile. Probabil — hîm — va mai pierde ceva din această ostilitate — hîm — pînă în ziua cînd dumneata vei fi gata s-o înfrunţi. În orice caz — hîm — să sperăm că aşa se va întîmpla... Ei bine... şi întorcîndu-se spre pendulă, recurse încă odată la vechea şi obişnuita lui formulă: Îmi pare rău — hîm — că nu mai poţi întîrzia...

În faţa uşii de la ieşire îşi strînseră mîna.

— Bună ziua, băieţaşule!

— Adio, domnule Chips...

Se aşeză din nou aproape de focul din vatră şi prin minte îi tremurau

ca un ecou cuvintele elevului: ,,Adio, domnule Chips...“ Era o veche farsă a elevilor, să facă pe novici să-şi închipuie că numele său este Chips, gluma aceasta devenise aproape tradițională. Dar el nu se supăra. „Adio, domnule Chips...“ Îşi aduse aminte că în ajunul căsătoriei sale, Kathie întrebuințase aceeaşi expresie, încercînd să facă o binevoitoare ironie pe socoteala seriozității sale din vremea aceea. Pe urmă-şi zise: „Ar fi imposibil ca astăzi să mă mai poată lua cineva drept om serios, asta e pe deplin sigur...”

Apoi cu totul pe neaşteptate lacrimile începură să i se scurgă în lungul obrazului — sentimentalitate de om bătrîn; atitudine caraghioasă, dar nu se putea stăpîni. Se simțea grozav de ostenit, conversația aceasta cu Linford îl sleise de puteri. Dar era foarte mulțumit că avusese ocazia să-l cunoască. Un băiat drăguț, care-şi va face datoria şi va reuşi.

Prin atmosfera încărcată de ceață se auzi clopoțelul şcolii, sunînd apelul, stins şi tremurat. Chips se uită la fereastra ale cărei tăblii deveniseră opace, din cauza înserării, era timpul să aprindă lampa. Dar cînd vru să se ridice, îşi dădu seamă că nu mai este în stare să se mişte. Se sprijini de spătarul fotoliului. Nu mai era pui de vrabie — de, acesta era adevărul adevărat. Incidentul cu Linford era plin de haz. Ce succes pentru caraghioşii de băieți care-l trimiseseră la el. „Adio, domnule Chips...“ totuşi i se părea foarte ciudat, că băiatul întrebuințase exact această expresie...

XVIII

Cînd se trezi, căci i se părea c-a adormit, îşi dădu seama că e întins în pat şi Merivale este lîngă el, aplecat asupra patului şi zîmbind:

— Ce faci, mă pungaş bătrîn, cum te simți? Bine, ei? Frumoasă spaimă ne-ai făcut să tragem!

După ce se gîndi o clipă, Chips murmură ceva, dar glasul său i se păru atît de stins, încît el însuşi rămase mirat:

— Ei bine — hîm — ce este... ce s-a întîrnplat?

— Nimic altceva, decît c-ai leşinat.. Foarte simplu. Cînd doamna Wickett s-a întors acasă, te-a găsit leşinat în fotoliu — noroc că s-a întors la vreme. Acum eşti destul de bine, să nu-ți faci nici o grijă. Încearcă şi mai dormi puțin, daca simți nevoia.

Fu foarte mulțumit, văzînd că se găseşte cineva care să-i facă o propunere atît de plăcută. Se simțea atît de sfîrşit de puteri, încît nici nu se mai gîndi la amănuntele scenei întîmplate — cum l-au adus la etaj, ce a zis doamna Wickett şi toate celelalte. Dar în aceeaşi clipă la picioarele patului văzu pe doamna Wickett. Femeia zîmbea. Chips îşi zise: Sfinte Doamne, ce o fi căutînd femeia aceasta în camera mea? Pe urmă în fundul umbrei, dincolo de Merivale, văzu pe Cartwright, noul director (se gîndea la el ca la un om nou, deşi era la şcoala din Brookfield din 1919), şi bătrînul Buffles căruia

toată lumea îi zicea „Roddy”. I se părea ciudat că-i vede pe toți adunați în camera sa.

„În orice caz cred că nu e momentul să mă mir, cum de se întîmplă aşa ceva; mai bine să mă întind şi să dorm puțin“, îşi zise el.

Dar nu adormi şi cu toate acestea nu era nici treaz; era o situație intermediară, plină de visuri şi chipuri şi glasuri. Episoade uitate, vechi frînturi de melodii — un trio de Mozart în care odinioară cîntase şi Kathie — aclamații, rîsete şi bubuitul tunurilor — iar pe deasupra tuturor acestor zgomote, tremura glasul clopoțelului din Brookfield, clopoțelul din Brookfield. „Prin urmare, înțelegeți, cînd domnişoara Plebs ținea să se căsătorească cu domnul Patrician... ba da... se poate... mincinosule...“ Joc de cuvinte... Mîncare care-ți face oroare... glume... Dumneata eşti Max? Da, poftim în casă. Ce şti ai primit din țară?... *O mihi paeteritos...* Ralston spunea că sînt neglijent şi lipsit de energie —- dar fără mine tot n-au putut face nimic... *Obile heres ago fortibus es in aro*[12]... Care este în stare să-mi traducă acest dicton; ia să văd... e un joc de cuvinte...

O clipă i se păru că în cameră cineva vorbeşte despre el.

Cartwright vorbea în şoaptă cu Merivale.

— Bietul bătrîn — fără îndoială a dus o viață tristă... fiind condamnat să trăiască mereu singur.

Merivale răspunse:

— N-a fost întotdeauna singur. Trebuie să şti c-a fost căsătorit.

— Nu mai spune, a fost căsătorit? Eu n-am ştiut nimic.

— Soția lui a murit. Asta s-a întîmplat, mai acum treizeci de ani. Poate chiar mai de mult.

— Păcat. Păcat că n-au avut cel puțin copii.

La aceste cuvinte Chips deschise ochii cît putu de mari, în nădejdea că în felul acesta le va putea atrage atenția. Îi venea greu să vorbească cu glasul ridicat, dar reuşi să murmure ceva, aşa că cei din cameră deveniră atenți şi se apropiară de el.

Se strădui din toate puterile, la fiecare cuvînt ce trebuia să-l pronunțe.

— Ce vorbeați — hîm — adineauri în legătură cu mine?

Bătrînul Buffles îi răspunse zîmbind:

— Nimic, dragă prietene — absolut nimic — tocmai ne întrebam, cînd te vei trezi din somnul acesta adînc ce te-a cuprins.

— Da — hîm — dar eu v-am auzit — v-am auzit că vorbeați despre mine...

— Nimic important, dragul meu, te rog sa mă crezi, îți dau cuvîntul meu...

---

12 Probabil fraza, ca să însemne ceva, trebuia citită astfel: Oro, *nise subitro fogas erehe libo* (Roagă-te, sau de nu, pleacă din fața altarului).

— Mi s-a părut că vă aud spunînd — cineva dintre voi a spus — că e păcat — hîm — păcat că n-am avut niciodată copii... ei? Dar eu am... trebuie să ştiți... că eu am...

Cei din cameră începură să zîmbească, fără să zică nimic şi după o scurtă pauză Chips începu să rîdă încet şi spasmodic.

-— Da — hîm — eu am, adăugă el chicotind vesel: Am mii de copii... ați auzit... mii de copii... şi toți băieți...

De astă dată glasul corului începu să-i tremure în auz într-o supremă armonie, mult mai măreață şi mai blîndă decît o auzise pînă acum, dar în acelaşi timp plină de împăcare... Pettifer, Pollett, Por son, Polis, Pullman, Purvis, Pym-Wilson, Radlett, Rapson, Reade, Reaper, Reddy Primus... veniți cu toții, adunați-vă împrejurul meu, să stăm de vorbă, pentru ultima dată şi să vă spun ultima glumă... Harper, Haslett, Hartfield... cea din urmă glumă a mea, ați auzit-o?... A reuşit să vă facă să rîdeți?... Bine; Boston, Bovey, Bradford, Bradley, Bramliall — Anderson... orideunde ați fi şi orice vi s-a întîrnplat, acordați-mi această clipă... cea din urmă clipă... dragii mei copii...

Şi Chips adormi foarte curînd.

Părea că doarme atît de tihnit, încît nu-l mai treziră, să-i spună bună-seara; dar a doua zi dimineața, cînd clopoțelul şcoalei sună chemarea la masă, şcoala din Brookfield află ştirea morții lui.

— Brookfield nu va uita niciodată pe omul acesta care merita atît de mult să fie iubit, declară Cartwright în alocuțiunea ce o adresă elevilor. Dar afirmația aceasta a lui era lipsită de temei, deoarece tot ce se întîmplă în lume, sfîrşeşte prin a fi uitat. În orice caz Linford îşi va aduce aminte şi va spune colegilor săi şi prietenilor de mai tîrzîu:

— Am avut norocul să-i spun lui Chips *adio,* chiar în seara zilei din ajunul morții sale.